

เอกสารประกอบการสอน

รายวิชาเครือข่ายการเรียนรู้กับการพัฒนาสังคม (รหัส 2534503)

“เครือข่าย :ฐานคิดและความหมาย”

เรียบเรียงโดย

อาจารย์สุจิตรา ยางนอก

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562

บทที่ 1

เครือข่าย : ฐานคิดและความหมาย

เกริ่นนำ

สรรพสิ่งในตัวเราและสิ่งรอบข้างนั้น เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็นข่ายใยชีวิต (web of life) ที่ปรากฏอัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ โดยที่เราอาจลืมนึกถึงความเป็นจริงแห่งข่ายใยชีวิตในมิติแห่งความสัมพันธ์อันนั้น

สรรพสิ่งในตัวเราและสิ่งต่าง ๆ ในโลกและสากลจักรวาลนั้น เกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มา มีที่ไปมีเหตุ มีปัจจัย เมื่อเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูลย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่าและสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่โยงใยสลับซับซ้อน เป็นเครือข่าย (network) ที่เชื่อมโยงจากสิ่งเล็ก ๆ และภายในสิ่งเล็ก ๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์

ในทางพุทธศาสนากล่าวถึง สภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันว่า ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งหมายถึง อากาศและความที่สรรพสิ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยเกิดขึ้น โดยต่างฝ่ายต่างก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งและเป็นองค์รวมเสมือนห่วงโซ่ที่ร้อยรัดและผูกพัน ตามมาในลักษณะที่ว่า “เพราะมีสิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” และท้ายที่สุดในทัศนะของพุทธศาสนากล่าวถึงสภาวะของสิ่งต่าง ๆ ว่า ไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงองค์ประกอบที่มีการเกื้อหนุน

ในทัศนะของนักวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์ใหม่ กล่าวถึงระบบหรือสิ่งต่างๆ ว่า ทุกอย่างจะถูกมองในภาพกว้างและมองเห็นเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและเป็นเครือข่ายในทุกระดับโดยไม่มีการแยกส่วนหรือแบ่งสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นชิ้น ไม่พยายามคาดเดาผลและหวังผล หรือเข้าไปวัดสิ่งต่างๆ อย่างเป็นชิ้น เป็นอัน โดยมองสรรพสิ่งในลักษณะของความไร้ระเบียบที่ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบ (Margaret J. Wheatley 1999, p.11) โดยเฉพาะเมื่อศึกษาเจาะลึกลงไปในระดับอะตอม (atom) ที่มีการหมุนเวียนของนิวเคลียส โปรตรอน อิเลคตรอน ก็พบว่า ภายในอะตอมนั้น ทุกอนุภาคจะปรากฏขึ้นมิได้จริง ก็ต่อเมื่อมีการสังเกตเปรียบเทียบกับสิ่งรอบข้างเท่านั้น

อีกนัยหนึ่ง แท้ที่จริงแล้วสิ่งต่างๆ นั้นล้วนดำรงอยู่อย่างเป็นกลุ่มก้อนเป็นสายใยแห่งความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและมีความสลับซับซ้อนนับตั้งแต่ตัวเราในระดับปัจเจกบุคคล ไปจนถึงหน่วยของสังคมมนุษย์ในขนาดและรูปร่างต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เทคโนโลยี ความคิดเห็น และหรือสิ่งอื่น ๆ ซึ่งทั้งหมดล้วนดำรงอยู่และเชื่อมโยงกันอย่างอนงกอนันต์

เหตุปัจจัยและข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นทั้งความสัมพันธ์ที่มีปรากฏอยู่ในสภาวะตามความเป็นจริงของธรรมชาติและสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจรวมถึงระบบเทคโนโลยี

สารสนเทศระบบสาธารณูปโภค ฯลฯ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม ที่เรียกว่าเครือข่ายทางสังคม (social network)

คำที่เกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยและข่ายใยแห่งความสัมพันธ์

จากบทเกริ่นนำดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีคำที่ปรากฏขึ้นอย่างน้อย 3 คำ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยและข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ คือ

- 1) ข่ายใยชีวิต (web of line)
- 2) เครือข่าย (network)
- 3) เครือข่ายทางสังคม (social network)

1) ข่ายใยชีวิต (web of line) หมายถึง ระบบแห่งความสัมพันธ์ที่เป็นสถานะจริงตามธรรมชาติเป็นกระบวนการที่ผสานสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกันโดยที่ไม่อาจลดหรือแยกส่วนใดส่วนหนึ่งออกไป เป็นการอธิบายถึงข่ายใยแห่งชีวิตที่มีการเชื่อมโยงอย่างต่อเนื่องและสลับซับซ้อน โดยที่ไม่มีรูปแบบแห่งความสัมพันธ์ที่แน่นอนตายตัว เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นความเคลื่อนไหวไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถมองเห็นได้ในวิถีชีวิตของตัวเราที่มีความเชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งในมิติแห่งความสัมพันธ์ที่ตัวเราเป็นศูนย์กลางแห่งการเชื่อมโยงและขยายขอบเขตความสัมพันธ์ออกไปอย่างอนอกันันต์ และในมิติที่ตัวเราเป็นเพียงส่วนเล็วเล็ก ๆ แห่งความสัมพันธ์และห่วงโซ่อันยิ่งใหญ่ที่เชื่อมต่อกันจนเป็นข่ายใยแห่งชีวิต

2) เครือข่าย (network) ได้แก่ ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นข่ายซึ่งมีความหมายในหลายมิติ โดยอาจหมายถึงทั้งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และอาจหมายถึงโครงข่ายของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ระบบน้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ Internet หรือระบบเทคโนโลยี โทรคมนาคมที่เป็นโครงสร้างทางกายภาพ ซึ่งมีการโยงใยเป็นโครงข่ายที่ต่อเนื่อง โดยเป็นทั้งโครงข่ายที่มีการกำหนดแบบแผนและมีได้กำหนดแบบแผนแห่งความสัมพันธ์เอาไว้ รวมทั้งมีขนาดและรูปแบบความสัมพันธ์/การเชื่อมโยงที่แตกต่างและหลากหลาย

3) เครือข่ายทางสังคม (social network) หมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่มและกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฯลฯ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย โดยเครือข่ายทางสังคมของมนุษย์นั้นมีการกระจายตัวไปตามหน่วยย่อยหรือปัจเจกบุคคลในสังคม มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนไปเช่นเดียวกับสรรพสิ่ง ซึ่งเราสามารถมองเห็นได้ทั้งในมิติแห่งความสัมพันธ์ที่ปัจเจกบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย และเครือข่ายมีความสัมพันธ์กับแบบแผนหรือเส้นทางของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคน โดยเป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และความสัมพันธ์อันใกล้ชิด

จากคำที่เกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยและข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ทุกคำมีนัยและความหมายที่เกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ทั้งในด้านความสัมพันธ์ที่มีอยู่จริงในสถานะตามธรรมชาติซึ่งเป็น

แนวคิดของข่ายใยชีวิต (web of line) กระบวนการเชื่อมโยงของโครงข่าย (network) และเครือข่ายทางสังคมในสังคมมนุษย์ (social network) ที่มีความสัมพันธ์ที่มีรูปแบบและนัยที่หลากหลาย

อย่างไรก็ตาม ในเอกสารประกอบการเรียนการสอนในบทนี้จะกล่าวถึงคำว่า “เครือข่ายทางสังคม” หรือ “social network” ซึ่งเป็นคำที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายและปรากฏขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจากคำที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น โดยเป็นคำที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์โดยนัยต่างๆ คือ

- 1) เป็นคำที่นำมาอธิบายถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในฐานะความสัมพันธ์ที่โยงใย นับตั้งแต่ปัจเจกบุคคลไปจนถึงความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนในพหุสังคม
- 2) เป็นคำที่นำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมและยุทธศาสตร์การพัฒนา
- 3) เป็นคำที่อธิบายถึงแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมที่มีเกี่ยวข้องกับปัจเจกบุคคลและสังคมในการที่จะดำเนินกิจกรรมความสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฯลฯ กับฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการตามเหตุและปัจจัยนั้น ๆ

คำว่า “เครือข่ายทางสังคม” นั้นมีความหมายที่แตกต่างกันไปตามแต่ละมุมมองของบุคคลที่จะกำหนดขึ้น ในบางครั้ง คนทั่วไปอาจกล่าวถึง “เครือข่ายทางสังคม” หรือ “social network” ว่า “เครือข่าย หรือ network” ในฐานะเป็นที่เข้าใจถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์กับสังคม

อีกนัยหนึ่ง คำว่า “เครือข่ายทางสังคม” และคำว่า “เครือข่าย” นี้ ยังมีความหมายที่ลึกซึ้งไปได้มากกว่าปรากฏการณ์ภายนอกของสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับฐานคิด มุมมองในการมองสังคมมนุษย์ ทั้งในมิติที่มนุษย์สัมพันธ์กันเอง มนุษย์สัมพันธ์กับธรรมชาติ โลก จักรวาลและความสัมพันธ์ในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงความเป็นเครือข่ายจากมุมมองของศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์ใหม่ เทคโนโลยีสารสนเทศ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ และมุมมองของพุทธศาสนา ที่ว่าด้วยเรื่องของความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนา

ฐานคิดที่สำคัญของคำว่า “เครือข่าย”

1. เครือข่ายคือธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่ง

ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่งเราได้มองธรรมชาติของสรรพสิ่งว่า “เป็นสิ่งที่” ซึ่งเป็นกระบวนการที่มาของการสื่อสารทางภาษาและความคิด เมื่อสรรพสิ่งมีความหมายว่า “เป็นสิ่งที่” สิ่งต่าง ๆ นั้นก็สามารถมีชื่อเสียงเรียงนามได้หรือในทางนามธรรมสรรพสิ่งก็ถูกตั้งขึ้นเป็นประเด็นให้ขบคิดตามสมมติบัญญัติที่เราเรียกขาน และในบางครั้ง เราก็ไปติดกับบัญญัติที่เราสมมติขึ้นแล้วมองเห็นสิ่งต่างๆ “เป็นสิ่งที่” แม้แต่การเรียกสิ่งต่าง ๆ เราก็ต้องใช้คำว่าสิ่งต่าง ๆ หรือสรรพสิ่งซึ่งหนีไม่พ้นคำว่า “สิ่ง” เพราะภาษาทั้งหมดต้องอาศัยการบัญญัติ เพื่อจะได้ติดต่อสื่อสารอ้างอิงเรื่องราวที่พูดคุยกันได้ ความคุ้นชินอันนี้ ทำให้ยากที่จะมองเห็นความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม (วิศิษฐ์ วัจนวิญญู, 2546)

อาจกล่าวโดยสรุปว่า เมื่อเราหลุดพ้นขอบเขตแห่งการกำหนดด้วยภาษาและความคิดของเราแล้ว สรรพสิ่งต่างก็มีการพึ่งพาอาศัย มีการดำรงอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน เป็นข่ายในแห่งความสัมพันธ์ มีความเป็นอิสระต่อกัน และไม่มีตัวตนที่แท้จริง กล่าวคือ สิ่งต่าง ๆ เป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง มีการขยายผลและเติบโตอย่าง

ต่อเนื่อง สามารถปรับเปลี่ยนรูปร่าง รูปทรงและเปลี่ยนพลังงาน เพื่อการเข้าสู่สภาวะที่เหมาะสม เหมือนสายน้ำที่มีการปรับเปลี่ยนตัวเองไปตามชอกหินในลำธาร เพราะสายน้ำต้องการจะเคลื่อนที่ไปตอบสนองต่อธรรมชาติของแรงโน้มถ่วงโลก จากห้วย ลำธาร แม่น้ำใหญ่และสูมหาสุมทรวงในที่สุด (Margaret J.Wheatley 1999, p. 17-18) และความเป็นรูปทรง รูปร่างของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเพียง “สภาวะชั่วคราว” เพื่อให้การทำงานเลื่อนไหลมากกว่าที่จะมาเป็นสิ่งรบกวน และแม่น้ำทุกสายน้ำนั้น ทุกคนก็รู้ว่า ย่อมสามารถหาทางลงไปสู่มหาสมุทรได้หลายทางและหลากหลายวิธีการ

อีกประการหนึ่ง กลุ่มก้อนของเครือข่ายหนึ่ง ๆ ที่เรามักจะเรียกสิ่งนั้นว่า “ระบบ” และภายในระบบนั้น ตามธรรมชาติก็เป็นระบบเปิด โดยกลุ่มก้อนแห่งเครือข่ายหนึ่ง ๆ มีการดำรงอยู่และมีความสัมพันธ์กับระบบอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยมีการค้นพบของวิทยาศาสตร์กระบวนการที่ค้นใหม่ว่าระบบต่างๆ เหล่านี้ มีลักษณะเป็นความไร้ระเบียบ ที่มีได้เป็นความไร้ระเบียบอย่างที่เราเข้าใจกัน แต่เป็นความไร้ระเบียบที่ถูกมองในภาพรวม ตัวอย่างที่แน่ชัด คือ การค้นพบความเป็นผลึกเหลวในสิ่งที่มีชีวิตของนักวิทยาศาสตร์

พื้นฐานของความเป็นเครือข่ายที่มีชีวิตของระบบชีวิตทั้งหลาย ก็คือ ความเป็นระบบเปิด ซึ่งเปิดรับพลังงานและข้อมูลในรูปแบบของอาหารและความรู้ และในความเป็นองค์กรจัดการตัวเองของเครือข่ายนั้น ๆ ไม่ว่าจะปัจเจกบุคคลคนหนึ่ง หรือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง จะสามารถนำเข้าไปพลังงานและข้อมูลโดยไม่มีผลกระทบกับความเป็นองค์กรจัดการตัวเอง ผิดกับระบบที่สูญเสียซึ่งสภาพความเป็นองค์กรจัดการตัวเอง ดังเช่น ความล่มสลายของหมู่บ้านที่ถูกกระแสนิวเคลียร์จากโรงไฟฟ้านิวเคลียร์กราน เป็นต้น การนำเข้าไปพลังงานและข้อมูลจึงเป็นผลดีและเสริมส่งความเป็นองค์กรจัดการตัวเอง

ในความไร้ระเบียบของระบบชีวิตในทุก ๆ ระดับนั้น วงจรขยายจะทำให้มีการรับรู้แบบพิเศษเกิดขึ้นในระบบ กล่าวคือ เมื่อมีสิ่งใด ๆ ก็ตามในรูปของข้อมูลอันไปกระทบจุดอ่อนไหวนั้นพอดี ระบบก็จะขยายเรื่องราวนั้นขึ้นมาอย่างมีนัยสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนระบบทั้งระบบ และนี่คือที่มาของการเรียนรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โครงสร้าง กระบวนการ และแบบแผนของระบบในทุกๆ ระบบและในทุกๆ ระดับ

โดยสรุป เครือข่าย คือ สิ่งที่เชื่อมโยงกันอย่างไร้ระเบียบและมีการจัดการตนเอง ยิ่งถ้าเราศึกษาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอย่างมากมายในตัวเราทั้งในด้านกายภาพที่เริ่มต้นจากจุดเล็กที่สุดในระบบของเซลล์ และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนเป็นองค์ประกอบที่สมบูรณ์ และในด้านจิตใจที่มีความซับซ้อนกันอย่างยิ่ง รวมถึงกระบวนการทำงานของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย ไม่ว่าจะป็นระบบการขับถ่าย การสืบพันธุ์ ระบบการย่อยอาหารหรือแม้กระทั่งระบบการคิดซึ่งบางครั้งอาจเป็นเรื่องที่ยากแก่การเรียนรู้ เรายิ่งเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ว่าทุกอย่างป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่เสมือนมีแรงดึงดูดระหว่างกันและกัน

ความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์และการมองเครือข่ายว่า เป็นธรรมชาติที่แท้ของสรรพสิ่งดังกล่าว เป็นฐานคิดที่สำคัญในการทำความเข้าใจต่อความหมายของคำว่า “เครือข่าย” ที่อธิบายถึงระบบความสัมพันธ์ของวิถีชีวิต ธรรมชาติ และปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นเสมือนการพิจารณาและยอมรับถึงหลักความจริงของชีวิตและความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงว่า “การเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวและการพึ่งพาอาศัยกันเท่านั้นที่จะทำให้เกิดการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งดำเนินไปอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดพลังและกระบวนการที่ต่อเนื่องรวมทั้งเป็นเครือข่ายที่สามารถสร้างและจัดการตนเองได้อย่างเป็นองค์กรวม”

ไม่มีสิ่งใดจะอยู่หรือเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว
สรรพสิ่งเกิดขึ้นอย่างมีเหตุปัจจัย
มีการเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวกันอย่างเป็นองค์รวม
สิ่งใหญ่และสิ่งเล็กล้วนเป็นองค์ประกอบของกันและกัน
ถ้าเราเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ
เราก็จะเข้าใจถึงความเป็นเครือข่ายที่โยงใย
ดังนั้น การเข้าใจชีวิตและเครือข่าย ก็คือ
การเข้าใจในความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่มีต่อกัน

2. เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการ

หากกล่าวถึง การปฏิบัติตามหน้าที่ต่อสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องของบุคคลและสรรพสิ่งที่ได้รับการสมมติขึ้นตามฐานะและบทบาทที่เป็นอยู่ว่าเป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมในทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว การดำรงอยู่และการทำหน้าที่ของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติก็จัดเป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงกระบวนการที่มีต่อกัน ซึ่งเป็นปฏิริยาสัมพันธ์ที่มีความเคลื่อนไหวไปมาระหว่างสิ่งต่าง ๆ แล้วสร้างกระบวนการที่ต่อเนื่องจนเกิดเป็นเครือข่ายและระบบที่ผูกพัน

ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการนั้น ๆ เกิดขึ้นจากการมองถึงความที่สรรพสิ่งเป็นองค์รวมที่ผสมผสานสรรพสิ่งเข้าเป็นหนึ่งเดียว มีคุณสมบัติที่ไม่อาจลดส่วนจนเหลือเพียงคุณสมบัติของหน่วยย่อย ๆ ได้ แล้วรวมเข้าเป็นระบบและระบบต่าง ๆ ก็มีการทับซ้อนกันเป็นชั้น ๆ และเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน โดยเป็นการคิดแบบสัมพันธ์กับบริบท (context) และการจัดการความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ (feedback) จนเป็นกระบวนการ ที่เริ่มตั้งแต่ระดับเหตุการณ์ที่เราสามารถมองเห็นในชีวิตจริงระดับแบบแผนของพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ ระดับโครงสร้างที่ทำให้เกิดแบบแผนของพฤติกรรมและระดับสภาพจำลองความคิด หรือวิธีคิดที่ทำให้เกิดโครงสร้างหรือพฤติกรรม (ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, www.thaicivicnet.com) ตัวอย่างเหล่านี้ มีอยู่ในระบบธรรมชาติและหน่วยชีวิตทุกหน่วยนับตั้งแต่แบคทีเรียที่เล็ก ๆ ไปจนถึงพืชพันธุ์สัตว์และมนุษย์ที่เป็นองค์รวม ซึ่งลักษณะความเป็นองค์รวมดังกล่าว สามารถเห็นได้จากระบบสังคม เช่น จอมพลวก รังผึ้ง หรือครอบครัวมนุษย์ และจากระบบนิเวศวิทยาที่ประกอบด้วยหน่วยชีวิตนานาประเภท และสิ่งไม่มีชีวิตซึ่งมีปฏิริยาต่อกัน โดยที่ทุกสรรพสิ่งเป็นความสลับซับซ้อน และมีโครงสร้างเฉพาะอันเกิดจากกระทำต่อกันและการพึ่งพาอาศัยของส่วนย่อยเหมือนตัวผึ้งที่ต่างทำหน้าที่ของตนเองและมีปฏิสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ จนกลายเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงและเป็นเครือข่ายที่ผูกพัน (Fritjof Capra เขียน, พระประชา ปสนุนธมโม และคณะแปล, 2539, น.5)

ในทฤษฎีกระบวนการระบบ กล่าวว่า ทุกอย่างสัมพันธ์กันและตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบที่มีความซับซ้อน ภายใต้เงื่อนไขของบริบทนั้น ๆ กล่าวคือ “ถ้าเหตุเป็นอย่างนี้ ผลก็สามารถเป็นอย่างนั้นหรือเป็นอย่างโน้นได้ไม่ตายตัว “เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเหตุและปัจจัย ซึ่งมีความแตกต่างจากการคิดแบบเส้นตรงที่ว่า “ถ้าเป็นเหตุอย่างนี้ ผลจะต้องเป็นเช่นนั้น” ซึ่งเหมือนเวลาที่เราจะศึกษา วิเคราะห์สิ่งใด สิ่งหนึ่ง เรามักจะหยิบเฉพาะสิ่งนั้น ๆ หรือเพียงสิ่งใด สิ่งหนึ่ง ขึ้นมานิยามหรือให้คุณสมบัติของสิ่งนั้นเป็นสำคัญ โดยที่เราเข้าไปตัดบริบทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (www.thaicivicnet.com) เช่น คนที่เป็นโรคหัวใจ แพทย์อาจวินิจฉัยว่า มาจาก

สาเหตุของเซลล์กล้ามเนื้อหัวใจผิดปกติ สถาปนิก อาจบอกว่า มาจากที่อยู่ไม่เหมาะสม และหรือคนทั่วไปอาจบอกว่า คิดมากพักผ่อนไม่เพียงพอ เป็นต้น โดยที่ไม่มองว่า ทุกอย่างเป็นองค์รวมที่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งคนที่ป่วยเป็นโรคหัวใจ อาจจะมาจกหลายสาเหตุ เช่น ความเครียดในครอบครัว ที่ทำงาน การไม่ออกกำลังกาย หรือความบกพร่องทางกายภาพ เป็นต้น ซึ่งจำเป็นต้องเข้าไปจัดการต่อส่วนย่อยต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม เช่นเดียวกับการมองสังคมมนุษย์ที่จะต้องมองในภาพรวมของกระบวนการทำหน้าที่โครงสร้าง และบริบททั้งหมด โดยไม่มองเพียงสถานภาพทางสังคม บทบาทที่เป็นอยู่ หรือการปรากฏการณ์ที่เห็นเท่านั้น เพราะการมองโดยนัยนั้น ก็คือ การเข้าไปตัดบริบทแห่งความสัมพันธ์อื่น ๆ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่

อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ถ้าเราพิจารณาอย่างแท้จริง จะพบว่า มาจากเส้นแบ่งและการเปรียบเทียบของสิ่งต่าง ๆ ที่เราได้รู้ได้เห็น เช่น เรา รู้จักกลางวัน ก็เพราะเรารู้จักกลางคืน เรา รู้ถึงความสุข เพราะเราเคยประสบกับความทุกข์ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การที่จะวิเคราะห์และศึกษาถึงสิ่งต่าง ๆ จึงควรที่จะศึกษา และวิเคราะห์ถึงบริบทของสิ่งนั้น ๆ อย่างรอบด้าน ซึ่งอาจจะพิจารณาแบบย่อยส่วน เป็นส่วนย่อยลงไปอีกหลายชั้น หลายกระบวนการ โดยมองทุกอย่างเป็นความเปลี่ยนแปลง เป็นระบบเปิด และเกี่ยวข้องกับบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับย่อยและภาพรวมใหญ่

ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงปฏิริยาสัมพันธ์หรือกระบวนการสร้างภาระหน้าที่ต่อกัน เพื่อให้การดำรงอยู่ของสิ่งนั้น ๆ มีความเคลื่อนไหวและมั่นคง เหมือนที่เราเห็น ปรากฏการณ์ในระบบสุริยจักรวาลที่มีระบบกลางวัน กลางคืน ระบบเดือนและปี ก็เพราะการทำหน้าที่อย่างสัมพันธ์ คือ การหมุนรอบตัวของโลก และการหมุนรอบของดวงจันทร์ โลก และดวงอาทิตย์ที่มีต่อกัน ในขณะที่ความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีเหตุ มีปัจจัยเกิดขึ้น ก็จะต้องมองถึงสาเหตุ ปัจจัย กาลเทศะ และบริบทที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วนเช่นกัน

ความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบดังกล่าว จัดเป็นความสัมพันธ์ในมิติของความเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง และได้ถูกนำมาอธิบายในรูปแบบของแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่มองถึงกระบวนการของสรรพสิ่งว่า มีการประสานสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อกำกับความเป็นไปของการทำหน้าที่ตามระบบนั้น ๆ ให้มีความสัมพันธ์และมีความเป็นปกติยิ่งขึ้นซึ่งความเป็นปกตินี้ ดังนั้น **เครือข่าย** จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกันโดยไม่ละทิ้งสาเหตุ ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้อง เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม และเป็นระบบเปิด ที่สามารถจะเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง และสุดท้าย คือ ความเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่ระหว่างกันหรือการมีปฏิริยาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

3. เครือข่าย : โครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ

เครือข่าย นอกจากจะเป็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวแล้ว เครือข่ายยังสามารถพิจารณาได้ว่า เป็นโครงสร้างที่ออกแบบและเป็นโครงสร้างตามธรรมชาติที่มีได้กำหนดแบบแผนเอาไว้ กล่าวคือ ในหน่วยชีวิตและสิ่งแวดล้อมสิ่งต่าง ๆ มีระบบและโครงสร้างที่ออกแบบไว้ เช่น ในระบบของเซลล์ และ DNA ก็มีรหัส (พันธุกรรม) กำกับไว้และพัฒนาส่วนประกอบต่าง ๆ เป็นกลไกที่ทำงานคล้ายกับเครื่องจักร เช่น กระดูก การเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อ การหมุนเวียนของโลหิต หรือระบบการขับถ่าย เป็นต้น ซึ่งเป็นโครงสร้างที่ออกแบบไว้ ในขณะที่ส่วนย่อยต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีโครงสร้างที่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น ในระบบเซลล์ต่าง ๆ ก็จะมีการหมุนเวียนเปลี่ยนถ่ายและปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ในร่างกายเรา ผิวน้ำจะมีการ

เปลี่ยนเซลล์ใหม่ทุกเดือน ตัวของเรามีการเปลี่ยนเซลล์ใหม่ทุก 6 สัปดาห์ หรือโดยเฉลี่ยเซลล์ที่ว่างกายมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของโครงสร้างนี้ทุก 12 เดือน สิ่งเหล่านี้เป็นโครงสร้างตามธรรมชาติที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่และการจัดการตัวเองแบบใหม่ เพื่อให้ชีวิตมีความเคลื่อนไหว โดยที่โครงสร้างที่ออกแบบไว้คือ ความเป็นมนุษย์ผู้ชายผู้หญิงมิได้เปลี่ยนแปลงไป แต่สิ่งที่เป็นโครงสร้างตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะผู้ชาย ผู้หญิง ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาตินี้ มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง ยากที่จะบอกว่าส่วนไหนสำคัญกว่ากัน และทั้งสองต่างก็พึ่งพาอาศัยเป็นเครือข่ายที่ผูกพัน

ในระดับสังคมมนุษย์ก็มีโครงสร้างสองประการที่แตกต่างกันดำรงอยู่อย่างหนึ่งเป็นไปตามและเอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ของชีวิต อีกอย่างหนึ่งผืนกระบวนการเรียนรู้ของชีวิต เมื่อการจัดการของคนหนึ่งหรือกลุ่มคนหนึ่งไปขัดขวางการจัดองค์กรตัวเองของคนอื่นและกลุ่มคนอื่น กระบวนการเรียนรู้อันแฝงฝังอยู่ในการเป็นองค์กรจัดการตัวเองของปัจเจกและเครือข่ายในลักษณะของโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงระบบก็ถูกทำลายลงเช่น การเกิดขึ้นนวัตกรรมใหม่ของระบบคอมพิวเตอร์ ก็ขจัดความล่าช้าในการจัดพิมพ์ข้อมูล หรือเมื่อเกิดระบบกลไกเสรีทางการค้า ก็ช่วยป้องกันการผูกขาดของนายทุน เป็นต้น

โครงสร้างที่ปรากฏตามธรรมชาติอย่างเช่น ลวดลายของดอกไม้เปลือกหอย โครงสร้างของกิ่งก้าน ต้นไม้ ใบไม้ เป็นต้น และหรือโครงสร้างที่ออกแบบอันเกิดจากความคิดของมนุษย์ ตั้งแต่ในยุคสังคมอุตสาหกรรมเรามักจะกำหนดกฎเกณฑ์โครงสร้างขององค์กรและรูปแบบการทำงานด้วยผู้เชี่ยวชาญที่ออกแบบไว้ล่วงหน้า เราต้องควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามที่คิดมากที่สุด ในแบบจำลองโลกเป็นนาฬิกาเรือนใหญ่ที่ทุกสิ่งทุกอย่างจะถูกลดทอนลงเป็นเครื่องจักร ซึ่งรวมถึงบทบาทหน้าที่ของมนุษย์เองด้วยที่เป็นโครงสร้างที่ออกแบบ เพื่อให้สรรพสิ่งดำเนินไปอย่างประสานสอดคล้องในความคิดของมนุษย์ ซึ่งแตกต่างจากโครงสร้างโดยธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์ต่อกันและมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง

โครงสร้างที่ปรากฏตามธรรมชาตินั้น จะเกิดขึ้นในชุมชนแนวปฏิบัติหรือในสถานที่มิได้ออกแบบเอาไว้โดยนิยามของชุมชนแนวปฏิบัติ คือ กลุ่มคนที่ใช้ชีวิต หรือทำงานเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด มีความสนใจ มีแรงปรารถนา ในการที่จะร่วมกันดำเนินการในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีการสื่อสารเสวนากันอย่างปราศจากแรงกดดันของโครงสร้างแห่งอำนาจ ซึ่งอาจจะมีโครงสร้างแห่งอำนาจที่มีการออกแบบไว้ แต่โครงสร้างนั้น ๆ อาจจะมีอิทธิพลน้อยต่อกระบวนการเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน

ในบางกรณีที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมอยู่ในสถานภาพที่โดดเด่นกว่าก็จะเกิดชุมชนแนวปฏิบัติได้ เราจะเห็นภาพของการสื่อสารกันอย่างอิสระในทุกทิศทางของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของวงจร และสะท้อนกลับมาอย่างมากมายที่ก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนและเกิดการบ่มเพาะสิ่งใหม่ในความโกลาหลและความไร้ระเบียบ ซึ่งระเบียบใหม่ที่โผล่ปรากฏขึ้นมา นั้น จะกลายเป็นความรู้ใหม่ ปัญญาใหม่ซึ่งความรู้และปัญญาใหม่ที่โผล่ปรากฏขึ้นมา นั้น ย่อมมีคุณภาพใหม่ เป็นนวัตกรรมใหม่อย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นอะไรที่ออกแบบขึ้นมาโดยความคิดมนุษย์ซึ่งบางครั้งอาจดูเหมือนความคิดหรือเป็นเพียงความคิด แต่ไม่ได้ออกแบบมาจากความคิดของคนใดคนหนึ่งหากต้องโผล่ปรากฏจากวงสะท้อนกลับ อันหลากหลายที่ปั่นป่วนหมุนวนในนวัตกรรมนั้นขึ้นมาเอง (วิศิษฐ์ วัจวิญญู, 2546)

ดังนั้น โครงสร้างที่ออกแบบ และโครงสร้างตามธรรมชาติ ที่โผล่ปรากฏขึ้นมาจากการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ นวัตกรรมใหม่ จึงเป็นฐานคิดที่สำคัญของเครือข่ายที่อธิบายถึงกระบวนการสร้างภาวะหน้าที่ของ

ตนเองและเครือข่าย และเพื่อให้กระบวนการนั้นให้มีความเลื่อนไหลและเป็นไปอย่างมีระบบ มีความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน โดยไม่เข้าจำกัดหรือทำลายโครงสร้าง กระบวนการ และแบบแผนแห่งความเป็นองค์กรจัดการตัวเองที่เลื่อนไหลไปอย่างอิสระเสรี

4. เครือข่ายเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์

ในขณะที่ฐานคิดของเครือข่ายอาจพิจารณาได้ว่า เป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง ตามที่กล่าวแล้ว แต่ความสัมพันธ์ในระดับสังคมมนุษย์นั้น ก็มีความสลับซับซ้อนเช่นกัน กล่าวคือ มีกระบวนการความสัมพันธ์ทั้งในแง่ของการแข่งขัน ขัดแย้ง ต่อสู้ การพึ่งพาอาศัย และการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือมีขนาดและรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างและหลากหลาย สิ่งที่มีจะปรากฏเสมอในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์และความเป็นเครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความสัมพันธ์ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ โดยในที่นี้จะกล่าวถึงความเป็นเครือข่ายที่ตัดผ่านความสัมพันธ์ทั้ง 3 ประการดังกล่าว คือ

1) **ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์** กระบวนการตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจของคนส่วนใหญ่ในสังคม จะจัดอยู่ในรูปแบบของการจัดการกับสิ่งต่างๆ ซึ่งเมื่อความสนใจนั้นได้รับการตอบสนองหรือบรรลุความสำเร็จ ก็จะมีการเก็บรักษาไว้ในรูปแบบของแนวคิดแบบแผนการปฏิบัติ และการสั่งสม/ การสืบทอดต่อคนรุ่นใหม่ ซึ่งกลายเป็นวัฒนธรรมทางสังคมในที่สุด และระบบที่มีอยู่ภายในวัฒนธรรมนั้น ๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนอย่างมากมาย เป็นทั้งความสัมพันธ์ที่เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพาอาศัย และการยอมรับในวิถีการดำรงอยู่ ตัวอย่างเช่นบุคคล กลุ่มหรือชุมชน ที่มีความเชื่อ มีความรู้สึกนึกคิดว่าเป็นพวกเดียวกัน นับถือศาสนาเดียวกัน ยึดหลักการในการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกัน สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานให้กลุ่มบุคคลหรือชุมชนนั้น มีความไว้วางใจในการที่จะสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ร่วมกันและสร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ถูกนำมาอธิบายถึงความเป็นเครือข่ายทางสังคมในมิติแห่งความร่วมมือและความไว้วางใจต่อกันโดยมีพื้นฐานมาจากการยอมรับในแบบแผนการปฏิบัติ และวิถีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

การยอมรับในแนวคิดและแบบแผนการปฏิบัติในทางวัฒนธรรมนั้นสามารถนำไปสู่การจัดการในสังคมมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพและเป็นเครือข่ายได้ ตัวอย่างเช่น ในภาคเหนือ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในวัฒนธรรมชุมชน มีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบสังคมและการจัดการทรัพยากรในชุมชน โดยมีกระบวนการเชื่อมโยงคนกับคน และคนกับธรรมชาติอย่างประสานสอดคล้อง การจัดการชุมชนและเครือข่ายดังเช่น การจัดระบบเหมือนฝายที่มีการให้สิทธิในการใช้น้ำแก่ทุกฝายที่เข้ามาช่วยกันดูแลเหมืองฝาย แล้วขยายแนวร่องออกไป จนกลายเป็น “เครือข่ายลุ่มน้ำ” ที่มีการจัดสรรการใช้น้ำอย่างเกื้อกูลนั้น ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยความเชื่อและพื้นฐานทางวัฒนธรรมมาเป็นเครือข่ายทางสังคม

ส่วนการจัดระเบียบแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมภายในชุมชน อย่างเช่น การจัดระบบหมวดบ้าน หมวดวัด ในภาคเหนือ เพื่อให้ชุมชนมีการแบ่งภารกิจในการพัฒนาชุมชน และการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ก็เป็นการสร้างความสัมพันธ์ต่อกันในระดับชุมชน ซึ่งมีขยายแนวคิดกระบวนการนั้นไปยังชุมชนอื่นพื้นที่อื่น เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน

อีกนัยหนึ่ง การที่บุคคลแต่ละคนมีนิสัยใจคอ หรือ จริต คล้ายคลึงกัน เมื่อมีการพบปะ มีการปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน ก็อาจมีความรู้สึกชื่นชมยินดี และกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน เช่น คนที่ขึ้น

ชอบในเรื่องศิลปวัฒนธรรม/การศึกษา ก็จะพูดถึงเรื่องศิลปวัฒนธรรมและกระบวนการศึกษา ผู้ที่ชอบเรื่องการพัฒนา ก็จะพูดถึงกระบวนการพัฒนา ฯลฯ ความชื่นชอบด้วยความที่มีอุปนิสัยใจคอคล้ายคลึงกันเช่นนี้นำไปสู่ความรู้สึกร่วมและการประพาดพร้อมกันในรูปแบบแผน กฎเกณฑ์ และกติกาที่กำหนดขึ้น ซึ่งกลายเป็น “จารีต” และ “วัฒนธรรม” ของหมู่คณะและชุมชน แล้วขยายเชื่อมโยงกันเป็น “เครือข่ายทางสังคม” ที่มีความแตกต่างและหลากหลาย

จารีตของบุคคลที่ตัดผ่านความสัมพันธ์อันแยกย่อยในช่องว่างระหว่างความคิด กระบวนการ และแบบแผนการปฏิบัติของมนุษย์ รวมทั้งการปรับตัวเข้าหาช่องว่างกันนั้น ย่อมก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ยิ่งใหญ่ซึ่งหมายถึงวัฒนธรรมและความเป็นเครือข่าย นอกจากนี้ การที่บุคคลรับรู้ถึงอุปนิสัยใจคอของบุคคลอื่น กลุ่มองค์กรอื่น ที่มีความแตกต่างทั้งในด้านความคิด เป้าหมาย วิธีการทำงาน ก็สามารถที่จะแสวงหาจุดตรงร่วม สงวนจุดต่าง เพื่อให้เกิดการยอมรับและการให้โอกาสเพื่อสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งกลายเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง

ความสัมพันธ์ที่อาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือดังกล่าวนี้ เกิดจากการยอมรับใน “คุณค่าที่มีความหมาย” ของหน่วยย่อยต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม การเข้าหาสิ่งที่มีคุณค่าและมีความหมายนั้น ก่อให้เกิดการจัดการตัวเองและเกิดกระบวนการจัดการสังคมในภาพรวม และเมื่อคุณค่านั้นมีความหมายมากกว่าที่เป็นอยู่จริง จึงเกิดการยอมรับเป็นวัฒนธรรมของชุมชนและองค์กร หรืออาจเป็นวัฒนธรรมในระดับชาติที่ขยายขอบเขตออกไปการทำงานในรูปแบบเชิงวัฒนธรรมนี้ มิใช่การทำตามแบบที่เป็นอยู่ แต่เป็นการเรียนรู้อย่างกว้างขวางต่อความเข้าใจในธรรมชาติและวิถีชีวิตที่เรามองเป็นเรื่องปกติ และในบางครั้งเราอาจมองเห็นเป็นสิ่งที่ลึกลับ สุดท้ายคือการมองเห็นสิ่งใหม่ที่โผล่ปรากฏขึ้นมา ซึ่งเป็นแนวร่วมในการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยวัฒนธรรมนั้น เป็นพลังของชุมชนที่เสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนาเป็นกระบวนการทางประวัติศาสตร์และระบบคุณค่าของสังคม ซึ่งสามารถศึกษาได้ 3 ส่วนที่สำคัญ คือ ส่วนที่ประชาชนสร้างขึ้นมาจากเงื่อนไขการดำรงอยู่ร่วมกันของชุมชนที่มีวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ส่วนที่สองเป็นส่วนที่ผู้มีอำนาจสร้างขึ้นเพื่อใช้ครอบงำวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของชุมชน ให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ในการปกครองและผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของผู้ที่มีอำนาจ และส่วนที่สาม เป็นส่วนที่ปรับหรือสร้างขึ้นใหม่จากการปะทะกันของส่วนที่หนึ่งและส่วนที่สอง (อภิชาติ พันธเสน, 2539, น.315)

กระบวนการใช้วัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชนดังกล่าว เป็นฐานคิดของการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทางสังคม ที่เกิดขึ้นจากการยอมรับในคุณค่าและความหมายที่นำไปสู่การจัดการชุมชนและเครือข่ายในลักษณะของความเกื้อกูลและการไว้วางใจ ซึ่งเป็นผลให้เกิดระเบียบ แบบแผน และการพัฒนาที่ต่อเนื่องหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ที่จะนำไปสู่การจัดการ และการขยายขอบเขตของการทำงานให้กว้างขวางออกไป

2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในสังคมไทย ความสัมพันธ์แบบลูกน้อง ลูกพี่ (junior-senior) หรือแบบผู้ใหญ่ ผู้น้อย เป็นแบบความสัมพันธ์ที่สำคัญที่สุดในการจัดระเบียบสังคมไทย ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความไม่เท่าเทียมในการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ความสัมพันธ์ดังกล่าว อาจจะเรียกว่า ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์-ผู้ได้รับการอุปถัมภ์ ซึ่ง

ความสัมพันธ์แบบนี้เป็นรากฐานของการจัดกลุ่ม ที่เรียกว่า “กลุ่มอุปถัมภ์ entourage” ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการจัดสมาชิกของกลุ่มลดหลั่นกันเป็นชั้น ๆ และมีการกระจายตัวไปในพื้นที่ต่าง ๆ (อภิชาติ พันธเสน, 2539, น.250)

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าว เป็นสิ่งมีมานานไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในระบบ “เจ้า” “นาย” และ “ไพร่” ระบบของสืบทอดคำกับหนึ่งพระยาเล็ยง หรือระบบพ่อเล็ยงในภาคเหนือ ซึ่งกลุ่มอุปถัมภ์ดังกล่าวได้สร้างแบบแผนความสัมพันธ์ทั้งในระบบพึ่งพา ที่ลูกน้องจะนำของกำนัลไปให้นาย เพื่อให้นายดูแลและให้ความคุ้มครอง นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนในแนวทางการปกครองของภาครัฐ ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้เป็นทั้งการครอบงำในด้านสิทธิแลผลประโยชน์ รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่ม องค์กรในลักษณะของการปรึกษาหารือ และชี้แนะแนวทางการพัฒนา โดยนัยหลัง ก็คือ การเกิดเป็นเครือข่ายเชิงอำนาจที่มีความประนีประนอมมากกว่า โดยเฉพาะถ้าเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนหรือสมาชิกภายในเครือข่ายมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน กระบวนการเรียนรู้นั้นจะค่อย ๆ นำไปสู่การสร้างสัมพันธ์ภาพที่เท่าเทียม และกลายเป็นการประสานผลประโยชน์ระหว่างกันที่สุดในที่สุด ซึ่งตรงข้ามกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีลักษณะการครอบงำในด้านสิทธิและประโยชน์ที่มักจะล่มสลายเมื่อโครงสร้างทางอำนาจนั้นมีการเปลี่ยนแปลง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น สามารถพิจารณาได้จากความเท่าเทียมของการให้และการรับในสังคมมนุษย์ กล่าวคือ ถ้าเมื่อใด คนในสังคมมีผู้ให้น้อยกว่าผู้รับ แต่มีอิทธิพลมากกว่า หรือมีการครอบงำและการแข่งขันมากกว่าการพึ่งพาอาศัย สังคมนั้นอาจถือได้ว่า เป็นสังคมที่มีลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าว อาจมองได้หลายมิติ ทั้งในนัยแห่งการพึ่งพาตามโครงสร้างทางสังคม คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันในเชิงผลประโยชน์ต่างตอบแทนและระหว่างผู้ให้กับผู้รับ ผู้อุปถัมภ์ - ผู้ได้รับการอุปถัมภ์ ฯลฯ และในนัยของสิทธิและอำนาจ ที่หมายถึง การครอบงำและการกอบโดยผลประโยชน์ระหว่างผู้ที่มีอำนาจกับผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้มาจากกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายทางสังคม ที่บางหน่วยงานมีความประสงค์จะให้เกิดขึ้น เช่น ภาครัฐต้องการเสริมสร้างองค์กรภาคประชาชนให้เป็นองค์กรจัดตั้งในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับชาติ เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของรัฐในแนวพัฒนานิยมโดยเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจเช่นนี้จะเป็นการทดแทนการเกิดขึ้นของเครือข่ายตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นค่อนข้างน้อย

อย่างไรก็ตาม ในสังคมปัจจุบัน ได้มีความพยายามเสริมสร้างเครือข่ายจัดตั้งขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์ในทางการปกครองและการพัฒนา โดยพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการครอบงำ แต่ให้ความสนใจถึงวิวัฒนาการ การสร้างคุณค่าและความหมายของกิจกรรมในเครือข่ายที่จัดตั้งนั้น

3) ความสัมพันธ์ในกระบวนการเรียนรู้ ในการขับเคลื่อนทางสังคมในสมัยใหม่นั้น มีแนวโน้มที่จะใช้ฐานความรู้และปัญญาในการขับเคลื่อนที่สังคม ซึ่งกระบวนการนั้นมีความสำคัญต่อการขยายแนวคิดและกระบวนการทำงาน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ วิธีการใหม่และปัญญาในการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมโดยเฉพาะความเป็นมิตรภาพความเป็นหุ้นส่วนแห่งความสำเร็จ และการพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้คนในสังคม คือ กระบวนการเสริมสร้างความรู้ใหม่และกระบวนการใหม่ที่ต่อเนื่อง ถ้าเมื่อใดขาดการเรียนรู้ กระบวนการของสิ่งต่าง ๆ

เหล่านั้น ย่อมจะขาดความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลให้โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจไหลขึ้นมาจัดการกับสิ่งต่าง ๆ แทน เหมือนเช่น การปฏิบัติและการใช้กำลังอำนาจในสังคมมนุษย์ ซึ่งเป็นการทำลายโครงสร้างที่เป็นไปตามธรรมชาติ และส่วนหนึ่งจะเป็นเสมือนการครอบงำทั้งความคิด สิทธิ ประโยชน์ และกระบวนการ

ในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นั้น สิ่งที่มีความเกี่ยวข้องและมีความสำคัญ คือ ข้อมูลและข่าวสาร (data and information) การมีข้อมูลและความสามารถในการแปรผลข้อมูลเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะจะทำให้เกิดข่าวสาร ความรู้ เพื่อนำไปสู่การจัดการและการยอมรับในความแตกต่างระหว่างกัน เราไม่จำเป็นต้องรับรู้ข้อมูลทุกอย่าง เพียงแต่เราใช้กระบวนการที่เหมาะสมที่จะทำให้ข้อมูลนั้นไปสู่การแลกเปลี่ยนและการแปรผลความหมาย เพื่อให้ทุกคนได้มีการเสวนา พูดคุยในเรื่องนั้น ๆ ก็จะทำให้เกิดความรู้ใหม่และกระบวนการใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งนั่นก็คือ การนำไปสู่การขยายผลของโครงสร้างที่เป็นไปตามธรรมชาติ การขยายแนวคิดและกระบวนการทำงาน ซึ่งกลายเป็นเครือข่ายทางสังคมที่มาจากกระบวนการทัศน์ใหม่

ทิสนา แคมมณี และคณะ (2542, น.12-13) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า เป็นกระบวนการที่แต่ละบุคคลต้องดำเนินการเองให้ผู้อื่นมาทำแทนไม่ได้ เพราะการสร้างควมหมายเป็นกระบวนการเฉพาะตน แต่การรับสิ่งเร้าหรือข้อมูลมาเพิ่มเติม ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการปรับสภาวะ (accommodation) ที่ไม่สมดุลให้เกิดเป็นสภาวะที่สมดุลนั้น บุคคลจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจากผู้อื่นในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและมุมมองในแง่ต่าง ๆ ดังนั้น การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นจึงเป็นกระบวนการที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ เพื่อช่วยตรวจสอบการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลว่า การเรียนรู้นั้นเป็นที่ยอมรับ มีความถูกต้องน่าเชื่อถือในมุมมองของผู้อื่นอย่างไร และช่วยให้บุคคลได้ข้อมูลในการสร้างความหมายของสิ่งที่เรียนรู้มากขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ นอกจากจะเป็นกระบวนการทางสติปัญญาแล้ว ยังเป็นกระบวนการทางสังคม และเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับจิตใจและความรู้สึกของบุคคลอีกด้วย

ดังนั้น กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อให้เกิดกระบวนการและวิธีการที่สร้างความหมายร่วมระหว่างบุคคล กลุ่มคน และเครือข่าย ซึ่งกระบวนการดังกล่าว นำไปสู่การจัดการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ และเป็นวิธีการทำงานในสมัยปัจจุบันที่ทุกฝ่ายมาร่วมมือกันทำงานภายใต้การเรียนรู้ที่เป็นอิสระจากการครอบงำในเชิงอำนาจและความอ่อนล้าในทางวัฒนธรรม

เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม อำนาจ และกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจึงเป็นฐานคิดที่สำคัญของเครือข่ายในฐานะเป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคมมนุษย์ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าว นำไปสู่การจัดการเครือข่ายทางสังคมที่มีโครงสร้างและรูปแบบความสัมพันธ์ที่หลากหลาย ดังนั้น การประยุกต์ใช้และการสร้างความเข้าใจถึงบริบทต่าง ๆ ย่อมจะช่วยให้มีมุมมองในการพิจารณาเครือข่ายทางสังคมได้หลากหลายยิ่งขึ้น

5. เครือข่ายคือการขยายผลและการเติบโตอย่างมีพลัง

ในกระบวนการทำงานหรือการดำรงอยู่ของสิ่งต่าง ๆ สิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง คือ การเติบโต การคิดสรร และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง การหมุนเวียนเปลี่ยนถ่ายก่อให้เกิดการดำรงอยู่ที่มั่นคง เพราะถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งดำรงอยู่โดยไม่มี การเปลี่ยนแปลง สิ่งนั้นจะอยู่ในสภาวะที่หยุดนิ่งและเกิดการเสื่อมค่าลงไป เหมือนน้ำที่ไม่มีการไหลเวียนย่อมจะเน่าเสียได้ง่ายกว่าน้ำที่ไหลเวียนอยู่ตลอดเวลาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การขยายแนวคิดอุดมการณ์ ของกลุ่มองค์กรเล็ก ๆ ที่มีประสบการณ์ในการทำงานและการต่อสู้อย่างเข้มแข็ง ไปยังบุคคลอื่น กลุ่มอื่น ย่อมจะเป็น

การแสวงหาและสร้างแนวร่วมในการเรียนรู้ เป็นหุ้นส่วนแห่งความร่วมมือและเป็นการเติมเต็มในสิ่งที่ขาดให้แก่กัน และกัน

การเกิดขึ้นของเครือข่ายก็คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เมื่อบุคคล หรือองค์กรซึ่งมีจำนวนน้อย (อาจเป็นชนชั้นนำ ปราชญ์ชาวบ้าน และนักคิดทั่วไป) และมองเห็นความสำคัญที่จะสร้างพลังของกระบวนการเรียนรู้และ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น ขบวนการของกลุ่มออมทรัพย์ ขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตย เป็นต้น หรือบุคคลและองค์กร มีชุดความรู้และกระบวนการใดที่จะสร้างประโยชน์ให้กับสังคม มีความต้องการที่จะพัฒนา และขยายความคิด อุดมการณ์ รวมทั้งภารกิจนั้นไปยังคนอื่น / กลุ่มอื่น ก็เป็นปัจจัยที่เสริมสร้างให้เกิดความร่วมมือ เพราะว่า เมื่อบุคคลและองค์กรที่เป็นแนวร่วมมีมากเท่าใด โอกาสที่จะบรรลุผลสำเร็จต่อกระบวนการ ผลักดันในแนวคิดนั้นย่อมมีสูงมากขึ้น ตัวอย่างเช่น เครือข่ายป่าชุมชนในภาคเหนือและภาคต่าง ๆ ที่ร่วมกัน เสนอ / ผลักดัน พ.ร.บ.ป่าชุมชน (ฉบับประชาชน) ให้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อให้เกิด การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในขอบเขตที่เหมาะสม เป็นต้น การสร้างแนวร่วมเชิงอุดมการณ์และการขยายผลเช่นนี้ เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สร้างพลังอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น เป็นการกระทำจากจุดเล็กไปหาจุด ใหญ่ที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบ และเป็นการเติบโตอย่างมีพลัง

เช่นเดียวกับในข่ายใยต่าง ๆ ศักยภาพของการกระทำที่จุดเล็ก ๆ นั้นอาจไม่มีความสัมพันธ์กับขนาด ของแรงที่กระทำ แต่เมื่อเราเลือกที่จะกระทำการเล็ก ๆ ที่จุดเล็ก ๆ มันจะเกิดผลกระทบต่อทั้งระบบ ใน มุมมองควอนตัมพิสิคส์กล่าวถึงความสำเร็จเล็ก ๆ ว่าจะสามารถทำให้เกิดผลใหญ่ ๆ ด้วยการที่เมื่อเรากระทำ การแบบเล็ก ๆ เฉพาะจุดนั้น จะทำให้เราเข้าสู่การไหลลื่นของระบบทั้งระบบ ไปเกี่ยวข้องกับทุกอย่างของระบบ เพราะในระบบไม่ได้แยกส่วนกัน หากแต่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างคาดไม่ถึง เราจะทำให้ความสำเร็จเล็ก ๆ คาบเกี่ยวและเป็นไปหนึ่งเดียวกับความสำเร็จทั้งระบบเหมือนการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินในประเทศ เยอรมันจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าขาดการเริ่มต้นของคนไม่กี่คน ไม่กี่กลุ่ม ที่พยายามเดินข้ามกำแพงไปยังฝั่งเยอรมัน ตะวันตก

อีกนัยหนึ่ง ในโลกที่ไม่มีเส้นตรงนี้ ตัวแปรเพียงเล็กน้อยก็สามารถก่อให้เกิดผลมหาศาลได้ กล่าวคือ ใน ระบบแบบนี้จะมีข่ายใยและเครือข่ายของความสัมพันธ์จำนวนมาก ที่เป็นระบบย้อนกลับ (feedback) ซึ่งการถูก ย้อนกลับซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้งจากเครือข่ายที่สัมพันธ์โยงใยนั้น ทำให้เกิด “การขยายผลและเติบโตอย่างมีพลัง” จากการเกิดปรากฏการณ์ที่ซ้ำ ๆ ครั้งแล้วครั้งเล่า และในที่สุด ตัวแปรเล็กน้อย การเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ในระบบ ก็จะทำให้เกิดผลที่ใหญ่โตต่อทั้งระบบในที่สุด ซึ่งบางครั้งอาจจะเกินกว่า “การคาดเดา - การคาดการณ์” ที่เราจะเข้าใจได้ การทำซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้งเป็นการนำระบบไปสู่ได้ทั้ง “ความยุ่งเหยิง” และ “ความเป็น ระเบียบ” และการทำซ้ำ ๆ แบบนี้ในกรณีที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ย่อมสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้สวยงาม (วิธาน ฐานะวุฒม์, 2546)

การขยายผลและการเสริมสร้างแนวคิดเชิงอุดมการณ์หรือการประสานพลัง (synergy) เช่นนี้ เป็นการ แสวงหาแนวร่วมที่เป็นมากกว่า ค่าที่คำนวณได้ทางคณิตศาสตร์ที่ว่า $1+1 = 2$ แต่หมายถึง การที่ $1+1$ มีค่า มากกว่า 2 ($1+1 = > 2$) ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาเครือข่าย โดยที่หน่วยชีวิตบุคคล และองค์กรเครือข่าย เหล่านั้น จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน หลังจากที่ได้มีการศึกษา วิเคราะห์ และมีการกระทำ ต่อกันในลักษณะที่เป็นผลประโยชน์หรือสร้างสรรค์สิ่งที่ดีร่วมกัน เหมือนดังการนำตัวเลข 0 ถึง 9 มาเรียงต่อกัน

จนเกิดผลที่มากกว่าการคาดเดา หรือการคำนวณทางสถิติและก่อให้เกิดพลังและความรู้ใหม่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่ในแวดวงคอมพิวเตอร์นำตัวเลขมาต่อเรียงกันและพัฒนาเป็นระบบ และหน่วยความจำของคอมพิวเตอร์

อีกประการหนึ่ง ในการทำงานขององค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนทั่วไป สิ่งหนึ่งที่ทุกภาคส่วนมี คือ เป้าหมาย (ends) และวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมาย (means) ซึ่งเป็นภารกิจหน้าที่ที่ทุกหน่วยงานจะต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ยุทธศาสตร์หนึ่งที่หน่วยงานต่าง ๆ เลือกใช้ คือ ยุทธศาสตร์ความร่วมมือหรือการเสริมสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นการแสวงหาแนวร่วมและการระดมทุนทรัพยากรจากฝ่ายต่าง ๆ มาใช้ เพื่อให้ภารกิจนั้นบรรลุสำเร็จตามที่กำหนดไว้

ในวงการธุรกิจ เราจะเห็นได้จากการที่บริษัทต่าง ๆ ร่วมกันผลิตสินค้าและการให้บริการในฐานะหุ้นส่วนของงานที่สร้างผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการสร้างเครือข่ายและให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนเพื่อความก้าวหน้าในเชิงธุรกิจ ในองค์กรธุรกิจระหว่างประเทศ เช่น กลุ่มพันธมิตรทางการบินของ Star Alliance ที่เสริมสร้างยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางการบิน / การเดินทางเพื่อให้บริการครอบคลุมการเดินทาง ๆ อากาศที่กว้างไกล หรือในองค์กรระหว่างประเทศที่มีการรวมกลุ่มประเทศกัน อย่างเช่น กลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ ASEAN กลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเอเชียและแปซิฟิกหรือ APEC หรือแม้กระทั่งองค์การระดับโลกอย่างสหประชาชาติ (UN) ก็มีกระบวนการที่เสริมสร้างเครือข่ายให้ทุกภาคส่วน เป็นแนวร่วมเป็นพันธมิตรในฐานะหุ้นส่วนแห่งความสำเร็จและการพัฒนา เพื่อขยายภารกิจสู่การจัดการเชิงเครือข่ายและผลประโยชน์ต่างตอบแทน ยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่ายนั้น สามารถสร้างพลังและอำนาจการต่อรองให้กับหน่วยงานและองค์กรมากกว่าที่จะทำงานอย่างโดดเดี่ยว

นอกจากนี้ การที่ต่างฝ่ายต่างพึ่งพาอาศัยและสร้างความผูกพันต่อกันโดยการเข้าไปเสริมจุดอ่อนและพัฒนาศักยภาพอันเข้มแข็งที่กลุ่มองค์กรนั้น ๆ มีอยู่ให้ปรากฏขึ้น ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ก็จัดว่าเป็นการเติมเต็มในสิ่งที่ขาดให้แก่กันและกัน และเป็นการสร้างความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้นเพราะในความเป็นจริง ไม่มีสิ่งใดองค์กรใด จะมีกระบวนการและศักยภาพที่สมบูรณ์ครบถ้วน ทุกหน่วยชีวิต ทุกกลุ่ม ทุกองค์กร ต่างมีข้อจำกัดและศักยภาพที่แตกต่าง การช่วยเหลือพึ่งพาและการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในสิ่งที่ขาดหายไป ย่อมจะเป็นปัจจัยที่เสริมสร้างเครือข่ายนั้น ให้มีการพัฒนาและมีระบบเปิดที่ต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาลงไปในระดับที่ย่อยลงไปในร่างกายของคนเรา เซลล์ต่าง ๆ จะสร้างภูมิคุ้มกันหรือระบบการป้องกันตนเอง จากสิ่งผิดปกติที่เข้ามาสู่ร่างกาย เช่น เมื่อเราติดเชื้อไวรัสเข้ามาภูมิคุ้มกันในร่างกายก็จะปกป้องโดยการทำลายเชื้อไวรัสนั้น เซลล์ต่าง ๆ ในระบบภูมิคุ้มกันก็จะสร้างระบบป้องกัน โดยการนำพลังงานหรือสิ่งที่เหลือใช้จากส่วนอื่น ๆ ในร่างกาย มาซ่อมแซม ปรับปรุง ในส่วนที่ผิดปกติหรือบกพร่องนั้น เพื่อให้การทำงานในส่วนต่าง ๆ ในร่างกายเป็นปกติ ซึ่งเป็นการเปิดเส้นทางการเชื่อมโยงกับส่วนอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้ร่างกายนั้นดำเนินต่อไปได้ เช่นเดียวกับโครงสร้างทางสังคม ที่เมื่อส่วนใด ส่วนหนึ่งของสังคมอ่อนแอ การที่สังคมอีกสังคมหนึ่งเข้าไปหนุนเสริมให้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาไปสู่สภาวะที่เป็นปกติหรือการพึ่งพาตนเองได้ โดยการขนถ่ายพลังคือข้อมูลทางเลือก ย่อมจะเป็นการเติมเต็มในส่วนที่ขาดให้แก่กันและกัน ตัวอย่างเช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาดินและพันธุ์พืช เข้าไปส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และให้ข้อมูลทางเลือกในการพัฒนาดินและพันธุ์พืชแก่เครือข่ายเกษตรกร ผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องของพื้นที่

และแหล่งน้ำ โดยผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะทำให้ทั้งสองฝ่ายจะได้รับการเรียนรู้และมีความเข้าใจต่อกันมากขึ้น และสุดท้ายคือการพึ่งพาและการจัดการตัวเองของฝ่ายต่าง ๆ

การขยายผลและการเติบโตอย่างต่อเนื่องดังกล่าว เป็นกระบวนการหนึ่งของเครือข่าย โดยเป็นทั้งกระบวนการเรียนรู้ การปรับตัว และการประสานผลประโยชน์ที่จะพึงได้รับบนความสามารถในการจัดการของทุกฝ่ายซึ่งการขยายผลนั้น จะต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานเชิงปฏิสัมพันธ์ ในลักษณะของการให้ข้อมูลทางเลือกเพื่อการตัดสินใจที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันและเพื่อให้เกิดขบวนการที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การขยายผลและการเติบโตอย่างมีพลังนั้น เป็นฐานคิดที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ในฐานะที่สร้างสรรค์ความร่วมมือเพื่อให้การดำรงอยู่ของสรรพสิ่งมีความมั่นคงมากขึ้น

ข้อสรุป

จากฐานคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า “เครือข่าย” และ “เครือข่ายทางสังคม” ได้ถูกนำมาอธิบายเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการต่าง ๆ ทั้งในด้านวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์ใหม่ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม และกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยยึดหลักการพื้นฐานของเครือข่ายที่เป็นธรรมชาติอย่างยิ่งเป็นขยายแห่งความสัมพันธ์ และเป็นกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีความสำคัญต่อความเป็นองค์กรที่จัดการตนเอง เพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของกระบวนการทางสังคม และความเป็นไปของชีวิตและสรรพสิ่ง

ฐานคิด 3 ประการ คือ 1) เครือข่ายคือธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง 2) เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ และ 3) เครือข่ายคือโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาตินั้น เป็นการอธิบายถึงเครือข่ายในฐานะของขยายชีวิต และความเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยเป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่โยงใยของสรรพสิ่ง แล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน เสมือนตาข่ายที่โยงใยและซับซ้อน และเหมือนห่วงโซ่ของสิ่งต่างๆ ที่มีการสานต่อกันอย่างแนบแน่น แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ในขณะที่ฐานคิดของเครือข่ายอีก 2 ประการ คือ 1) เครือข่ายคือระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 2) เครือข่าย คือการขยายผลและการเติบโตอย่างมีพลังนั้น เป็นการอธิบายถึงเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงในสังคมมนุษย์ที่กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ทั้งในด้านความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกันในเชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีทั้งในด้านการพึ่งพา การขัดแย้ง และการครอบงำสิทธิและประโยชน์ แล้วพัฒนาระบบความสัมพันธ์นั้นด้วยกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งแนวคิดทั้ง 5 ประการนั้น มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจถึงความเป็นเครือข่ายโดยเฉพาะการนำฐานคิดขยายชีวิตมาอธิบายเครือข่ายทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันในมิติของความสัมพันธ์ที่โยงใย

นักวิชาการหลายท่าน เช่น ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2546, น.4) กล่าวถึงฐานคิดของเครือข่ายโดยนัยแห่งความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์มากกว่าในมิติของความสัมพันธ์ทางธรรมชาติ แต่ก็

ยอมนับในแนวคิดของเครือข่ายในลักษณะของข่ายใยชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติตามแนวคิดของวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์ใหม่ โดยมองว่า เครือข่ายเป็นแนวคิดที่เติบโตมาจากมุมมองด้านชีววิทยาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมชาติของสรรพสิ่งที่มีจุดเริ่มต้น เติบโต หดพังก และขยายโดยขึ้นอยู่กับจังหวะ เวลา และสถานการณ์แวดล้อม และมองว่า เครือข่ายเป็นสัมพันธ์ภาพของสมาชิก ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมาย ที่มุ่งเน้นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่าง “ข่าย” ต่าง ๆ โดย “ข่าย” จะเป็นเครือข่ายไม่ได้ ถ้าหากปราศจาก “งาน” ดังนั้น ข่ายจะเป็นเครือข่ายได้นั้น “ข่าย” หรือ “net” ก็ต้อง “ทำงาน” หรือ “work” ร่วมกันเป็น “network” โดยเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ บนความแตกต่างหลากหลายของสมาชิก ซึ่งเห็นคุณค่าและประโยชน์ในความเป็นเครือข่าย โดยมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกับช่องทางการติดต่อสื่อสาร ที่จะก่อให้เกิดการรับรู้และการสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน

ความหมายของเครือข่ายทางสังคม “social network”

“เครือข่ายทางสังคม” เป็นคำที่มีนัยและความหมายที่แตกต่างกันไปตามความคิดเห็นมุมมองและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถอธิบายได้ในมิติของการปฏิสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ทั้งที่เป็นกระบวนการ วิธีการ และกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนทางสังคม ที่แสดงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ภายใต้เงื่อนไขที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร และเครือข่ายที่มีต่อกัน และในมิติแห่งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการและกิจกรรมในสังคม เช่น การติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประสานผลประโยชน์ ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร ฯลฯ ที่เป็นปัจจัยหลักให้สมาชิกหรือฝ่ายต่าง ๆ มีความผูกพันต่อกันเพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ

ในที่นี้จะกล่าวถึง ความหมายของเครือข่ายโดยนัยต่าง ๆ ซึ่งมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ทำงานด้านเครือข่าย ดังนี้

1. เครือข่าย : นัยคุณค่าแห่งความสัมพันธ์
2. เครือข่าย : นัยแห่งการประสานความร่วมมือ
3. เครือข่าย : นัยภารกิจและกระบวนการ

1. เครือข่าย : นัยคุณค่าแห่งความสัมพันธ์ ในมิติแห่งความสัมพันธ์ เครือข่าย คือ ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่างความไร้ระเบียบกับการจัดระเบียบและระหว่างการแตกดับกับการเกิดขึ้นใหม่ที่พร้อมจะสานต่อกับสิ่งต่าง ๆ ตามที่กล่าวแล้วในขณะ เครือข่ายทางสังคม มุ่งเน้น การสานต่อกับปัจเจกบุคคล กลุ่ม และองค์กรเครือข่าย เพื่อเข้ามาสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ ความรู้ใหม่ หรือสังคมใหม่อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักของความไว้วางใจที่มีต่อกัน และเพื่อให้เกิดการกระทำตามภารกิจนั้น ๆ จนบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เครือข่ายในความหมายของคุณค่าแห่งความสัมพันธ์ ได้ถูกนำมาอธิบายถึง “ความสัมพันธ์ของหน่วยต่าง ๆ ในสังคม” และ “ข่ายของงาน” (network) ที่เห็นได้ชัดเจนในสังคมมนุษย์ โดยเป็นการอธิบายในมิติแห่ง

ความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันของผู้คนในบางงานหรือบางโอกาสเท่านั้น ซึ่งสามารถมองเห็นความเชื่อมโยงได้ชัดเจนในสถานการณ์ที่เป็นอยู่

ความหมายของเครือข่ายดังกล่าว มีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่านที่มองความเป็นเครือข่ายในฐานะกิจกรรมที่ขับเคลื่อนทางสังคม โดยเป็นการอธิบายกระบวนการที่อิงอาศัยและสร้างความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ (social network)

Schuler (1996, p.9) ได้กล่าวว่า เครือข่าย คือ สายใย (web) ของความสัมพันธ์ทางสังคม มีความเป็นเอกภาพ มีพลังความยึดโยง (cohesive) และการสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำนองเดียวกันกับเทคโนโลยี ก็คือสายใย (web) ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ และการสื่อสารของผู้คนต่าง ๆ ในสังคม โดยเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และระบบการสื่อสารผ่านวิทยุ โทรศัพท์ โทรศัพท์ จะมียบทบาทในการสร้างเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ ที่สมาชิกในเครือข่ายมารวมตัวกันโดยไม่จำกัดเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ วัย ศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจ

อรุณพ พงษ์วาท (2539, น.3) กล่าวถึง เครือข่ายว่า เป็นการเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันโดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติภารกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวม ๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2546, น.5) กล่าวว่า เครือข่าย หมายถึง การที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำสิ่งที่ประโยชน์ต่อกัน เพราะมีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ สัมพันธภาพของสมาชิกในเครือข่าย โดยบุคคลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านโอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน

นอกจากนี้ ทั้งสองยังได้ให้ความหมายของเครือข่ายที่ลึกซึ้งอีกระดับหนึ่งว่า คือการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แล้วขยายผลออกไปเป็นวงกว้าง เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น และในการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์นั้น จะเป็นความสัมพันธ์ย้อนกลับในเชิงบวก ที่จะส่งผลให้เกิดพลังทวีคูณ (reinforcing) เกิดการขยายผลแบบก้าวกระโดด (quantum leap เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (emergence) โดยเป้าหมายที่ปรารถนาในการสร้างเครือข่าย คือ การนำเอาจิตวิญญาณที่สร้างสรรค์ของมนุษย์มาถักทอ เชื่อมโยงกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายนั้นสามารถพิจารณาได้จากระบบสิ่งมีชีวิต ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้นจะต้องสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่ายและมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา (ลองผิด - ลองถูก) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบการสื่อสารจะต้องเข้ามามียบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่าย

Michel (อ้างถึงใน สมใจ โลหะพุนตระกูล, 2539, น.10) กล่าวว่า เครือข่าย คือ ความร่วมมือที่เป็นไปได้ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสถาบัน อาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งเล็ก ๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศ และระหว่างประเทศ เป็นสายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ และอีกหลาย ๆ คน ซึ่งเป็นการมองในมิติของการจัดโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างและความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกลุ่มคนในสังคมที่มีต่อกัน

อนุชาติ พวงสาลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล (2541, น.9) ได้สรุปถึงความเป็นเครือข่ายภายใต้กระแสแนวคิดประชาสังคมว่า หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก (conscious community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะใช้พื้นฐานของระบบคุณค่าเก่า หรือ เป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกันซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตรที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกันโดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน และมีการติดต่อสื่อสาร ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน (communication and network)

ชูชัย ศุภวงศ์ (สุวิทย์ วิบุลย์ผลประเสริฐ, บรรณาธิการ, 2540, น.11) ให้ความหมายของเครือข่ายทางสังคมว่า เครือข่ายเป็นเครื่องมือช่วยทางสังคมในรูปแบบของประชาสังคมที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤติการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (civic group/organization) ไม่ว่าจะเป็ภาคีรัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือการสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและระชาคมที่รวมกลุ่มขององค์กรอิสระ สาธารณประโยชน์ ปัจเจกชนและสาธารณชนเข้าด้วยกัน โดยในเครือข่ายประชาสังคมนั้น กระบวนการเชื่อมประสาน การถ่ายทอดความคิดเห็น ทศนคติ และประสบการณ์ทางการเมืองจะช่วยยกระดับจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลเป็นฝ่ายถูกกระทำมาเป็นฝ่ายกระทำต่อสังคม

พัฒนาการทางปรัชญาและแนวความคิดของเครือข่ายนั้น มิได้หยุดนิ่งเพียงการอธิบายความสัมพันธ์ในรูปแบบของการรวมกลุ่มและประชาสังคมนั้น ปัจจุบันแนวคิดเรื่องเครือข่ายในลักษณะของประชาสังคมยังได้รับการอธิบายในบริบทที่กว้างไกลออกไป ในรูปแบบที่เรียกว่า “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่” (the new social movement) ที่ใช้พลังเครือข่ายและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมซึ่งไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540, น.64) ได้อธิบายเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ว่าเป็นเครือข่ายประชาสังคมที่กลับมาสร้างสิ่งใหม่ เป็นเรื่องของความสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารของคนในสังคม ที่เป็นอิสระจากการครอบงำของภาครัฐและกลไกการตลาด หรือการครอบงำของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีการเปิดกว้างในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีเครือข่ายโยงใยและกว้างขวาง เพื่อมุ่งหาข้อยุติหรือหลักการร่วมกัน เพื่อสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่เข้มขันและเพื่อให้มีที่ว่างกับความแตกต่างหลากหลายและสิทธิในการรับรู้ของภาคประชาชน โดยสิ่งที่เป็นรูปธรรมของประชาสังคมในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของคนในสังคมปัจจุบันนั้น มีตัวอย่างเช่น การตระหนักถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมกับการดำเนินชีวิตที่สอดรับและเป็นมิตรกับธรรมชาติมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวเรียกร้องของขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัเครือข่ายทางด้านสิ่งแวดล้อม

ความเป็นเครือข่ายประชาสังคมในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ดังกล่าว ยังสอดคล้องกับโลกปัจจุบัน ซึ่งสิ่งที่เรียกว่า “ชุมชน” หรือ “เครือข่าย” ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ไม่ใช่ชุมชนหรือเครือข่ายแบบที่อาศัยในเชิงพื้นที่หรือทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นชุมชนแบบใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารเป็นเครื่องมือ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เป็นชุมชนเครือข่ายคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตที่มีการโยงใยกันทั่วโลก

เป็นชุมชนทออากาศ ตัวอย่างเช่น รายการของสถานีวิทยุ จส.100 สถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน เป็นต้น ชุมชนแบบใหม่หรือชุมชนปฏิบัติการเหล่านี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายประชาสังคมด้วย จากเดิมที่รวมตัวกันในรูปของกลุ่ม องค์กรเฉพาะพื้นที่สู่การรวมตัวในรูปแบบของเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์โยงใยกว้างขวางและซับซ้อนมากขึ้น และในยุคข้อมูลข่าวสาร การปฏิวัติเทคโนโลยีสารสนเทศ ก่อให้เกิด “สังคมสารสนเทศ” (information society) ที่มีบทบาทในการสร้าง “เครือข่าย” ซึ่งเป็นองค์กรในการจัดการกิจกรรมของมนุษยชาติรูปแบบใหม่โดยการสื่อสารจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับสังคมเครือข่าย เพราะทำให้สมาชิกเกิดการรับรู้ เกิดการสร้างแรงบันดาลใจให้บุคคลร่วมมือและค้นหาเป้าหมายร่วมกัน (Manuel Castells, 1998) รวมทั้งเป็นแนวทางที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายได้มีโอกาสเรียนรู้ ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ และพฤติกรรมของกันและกัน

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า แนวคิดที่ให้คำจำกัดความของคำว่า “เครือข่าย” นั้นเริ่มต้นจากการอธิบายความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพา จนกระทั่งการสร้างพลังและอำนาจการต่อรอง และต่อมาก็มีการขยายความสัมพันธ์นั้นไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น โดยการเชื่อมโยงกับพันธมิตรอื่น ๆ ในสังคม เป็นลักษณะของการสร้างประชาสังคม ที่นับว่า เป็นพัฒนาการอีกระดับหนึ่งของความเป็นเครือข่ายที่มีกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างหลากหลาย ตามประเด็นปัญหาที่ต้องการผลักดัน/แก้ไข ซึ่งอาจจะมีความซับซ้อนหรือเป็นประเด็นสาธารณะที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับหน่วยชีวิตในระดับของเซลล์ที่มีการเชื่อมโยงกันจากจุดเล็ก ๆ จนกลายเป็นองค์ประกอบและระบบปฏิบัติการภายในร่างกายที่ยิ่งใหญ่

2. เครือข่าย : นัยแห่งการประสานความร่วมมือ จากแนวคิดของเครือข่ายตามที่กล่าวแล้ว สิ่งหนึ่งที่เห็นอย่างชัดเจน คือ ความเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นจากความร่วมมือและการเดิรับเพื่อให้เกิดความรู้และกระบวนการใหม่ กล่าวคือ การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรแต่ละฝ่ายได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถือได้ว่า เป็นความหมายของเครือข่ายที่จะสานต่อความสัมพันธ์ให้ยั่งยืน ถ้าไม่มีความร่วมมือต่อกันแล้ว ความเป็นเครือข่ายหรือข่ายใยแห่งความสัมพันธ์คงไม่เกิดขึ้น จะเป็นเพียงการช่วยเหลือหรือการบรรเทาปัญหาในแนวตั้งเท่านั้น ซึ่งไม่แตกต่างอะไรจากการสั่งการทางโครงสร้างเชิงอำนาจ ดังนั้น ความร่วมมือ จึงเป็นความหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเครือข่าย เพราะจะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

กาญจนา แก้วเทพ (2538) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า เครือข่ายหรือ network ในภาษาอังกฤษว่า “net” หมายถึง ตาข่ายที่โยงใยถึงกันและพร้อมที่จะ “work” เมื่อต้องการใช้งาน ดังนั้น ความหมายของ “เครือข่าย” จึงหมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่มหรือองค์กรหลายองค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคล กลุ่ม หรือองค์กรเหล่านี้ ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลาอันพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีรากฐานเอาไว้ “เปรียบเทียบเหมือนมีสายโทรศัพท์ต่อไว้) เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อการแก้ไขปัญหา ก็สามารถที่จะติดต่อไปได้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543, น.28) กล่าวถึง เครือข่ายว่า หมายถึงการที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใด

อย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดประสงค์เพื่อกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษา โดยกลุ่มเครือข่ายนี้ ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

นฤมล นิราธาร (2543) กล่าวถึง เครือข่ายว่า เป็นการทำงานที่เป็นรูปแบบของความร่วมมือหรือการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ดังนั้น เครือข่าย จึงหมายถึง รูปแบบการประสานงานกลุ่มของคน หรือองค์กร ที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน โดยการติดต่อสื่อสารอาจทำได้ทั้งการผ่านศูนย์กลางหรือแม่ข่ายและการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่ม ซึ่งมีการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบที่ยังคงความอิสระโดยมีรูปแบบการรวมตัวแบบหลวม ๆ ตามความจำเป็น หรือเป็นโครงสร้างที่มีความชัดเจนซึ่งนอกจากคำว่า เครือข่าย (network) ยังมีคำใกล้เคียงที่ใช้ความหมายคล้ายคลึงกัน เช่น แนวร่วมเชิงกลยุทธ์ (strategic alliance) หุ่นส่วนในการทำงาน (partner) หรือคำในอดีต เช่น คำว่า การประสานงานระหว่างองค์กร (inter organizational coordination) ซึ่งสิ่งสำคัญในการทำงานแบบเครือข่าย คือ การแสวงหารูปแบบขององค์กรที่มีความยืดหยุ่น มีโครงสร้างแนวราบ มีความเป็นอิสระต่อกัน สามารถตอบสนองต่อโลกที่ปัญหามีความสลับซับซ้อนเปลี่ยนแปลง และมีการแข่งขันสูง

จากความหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเครือข่าวนั้น หมายถึง ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่าง ๆ ที่จะมียึดโยงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้น เป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากรกระบวนการ ความรู้ และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ จากการร่วมมือและการเปิดรับในสิ่งใหม่ ๆ นั้นเสมอ

3. เครือข่าย : นัยภารกิจและกระบวนการ ภายใต้ยุทธศาสตร์ของความเป็นเครือข่าวนั้น ภารกิจและกระบวนการทำงานฝ่ายต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ความเป็นเครือข่าวนั้นมีความต่อเนื่องการทำภารกิจต่อกัน โดยมีการขยายภารกิจและอุดมการณ์นั้นออกไปสู่กลุ่มอื่น เครือข่ายอื่น ก็เท่ากับว่า เป็นการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้น ดังนั้น เครือข่ายจึงมีนัยของการทำภารกิจที่เป็นกระบวนการ โดยเป็นทั้งกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการกลุ่มที่เป็นการระดมทรัพยากรในการสร้างพลังและอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่ายถึงแม้ว่าการกระทำในลักษณะดังกล่าว จะเป็นภาพสะท้อนของ “ภารกิจและสถานะชั่วคราว” ก็ตามแต่สิ่งเหล่านั้น นับว่าเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนทางสังคม และความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันเป็นข่าย

ปฐพี มอนซอน และคณะ (2546, น.2) กล่าวถึง เครือข่ายทางสังคมในการพัฒนาว่า คือ การสร้างสัมพันธ์ภาพทางสังคมในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อยกระดับแนวคิดและกิจกรรมที่ทำร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ โดยเป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์อย่างหลวม ๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบัน ซึ่งสมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมทำกิจกรรมตามความเหมาะสม ภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วม และมีการปฏิบัติอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตน รวมทั้งมีการทำงานร่วมกันทั้งในงานเฉพาะหน้าและการประสานผลประโยชน์ที่ขยายวงกว้างออกไป ดังตัวอย่าง การศึกษาของสุนันทรา พุทธิมา (2539) ที่ศึกษาถึงเครือข่ายความสัมพันธ์และการขยายภารกิจของผู้บริหารในชุมชนชนบทภาคเหนือ ที่ได้ขยายแนวคิดในการสร้างเครือข่ายและความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้นำเกษตรกรโดยการรวมกลุ่มที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มและเครือข่ายสามารถเรียนรู้ถึงการพึ่งพาและการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ซึ่งกลุ่มเกษตรกรดังกล่าวมีผู้นำกลุ่มที่เป็น

ผู้เชี่ยวชาญในด้านการผลิตภาคเกษตร มีการสร้างและหาแนวร่วมกับกลุ่มและเครือข่ายอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ใหม่ ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาของกลุ่มและเครือข่าย ให้สามารถดำเนินการผลิตเชิงพาณิชย์หรือในด้านอื่น ๆ ต่อไป

ในขณะที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี (พิทยา บรรณาธิการ, 2541, น.21) กล่าวถึง เครือข่ายทางสังคมที่มีการขยายตัวออกไปว่า เครือข่ายทางสังคมจะคล้ายเครือข่ายในสมอง โดยโครงสร้างของสมองนั้นจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในระดับที่สูงเพื่อการมีชีวิตรอด และโครงสร้างทางสังคมจะมีวิวัฒนาการไปเหมือนโครงสร้างทางสมองมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของสังคม จากสังคมใช้อำนาจไปเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการที่จะเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้นั้น โครงสร้างทางสังคมต้องปรับเปลี่ยนจากโครงสร้างอำนาจในแนวดิ่ง ไปเป็นเครือข่ายสังคม ที่มีการโยงโยความสัมพันธ์ในทุกทิศ และสรุปว่า เครือข่ายทางสังคม คือ สังคมแห่งกัลยาณมิตรหรือเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning social network) โดยเครือข่ายสังคม จะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องหรือมีการขยายแนวคิด กระบวนการออกไปจึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้

อริยา เศวตามร์ (2542, น.205) กล่าวถึง ความเป็นเครือข่ายว่าสำหรับผู้นำชุมชนและนักพัฒนาแล้ว ความเป็นเครือข่ายหมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนที่กว้างขวาง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรมและการสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางมากกว่าในอดีต เพื่อสอดคล้องกับกระแสการพัฒนาที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย หรือเพื่อรู้เท่าทันการเชื่อมโยงเครือข่ายของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไร้พรมแดน

จากความหมายทั้ง 3 นัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เครือข่ายนั้น ได้ถูกนำมาอธิบายในมิติของความสัมพันธ์และปรากฏการณ์ทางสังคมมนุษย์มากกว่าการอธิบายในมิติของความสัมพันธ์และความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในเชิงชีววิทยา ตามทัศนะของวิทยาศาสตร์กระบวนทัศน์ใหม่ โดยเป็นการกล่าวถึงความร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรที่มีกิจกรรมคล้ายคลึงกันและขยายผลการทำงานหรือแนวคิดไปสู่กลุ่ม องค์กรอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างพลังในการแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ โดยผ่านระบบการสื่อสารที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสในการรับรู้ และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน นอกจากนี้ ยังได้พยายามอธิบายถึง คุณค่าแห่งความสัมพันธ์ ความเท่าเทียม ความร่วมมือ การต่อสู้ขัดแย้ง และการเชื่อมโยงที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ ที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่าย

องค์ประกอบของเครือข่าย

หากพิจารณาถึงองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ สิ่งที่พบเห็นอยู่เสมอ คือ องค์ประกอบหลัก หรือรูปทรงของสิ่งเหล่านั้นดูเหมือนอยู่ในสถานะที่คงตัวและเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงในร่างกายของคนเราซึ่งแท้ที่จริงแล้วสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา Steven Rose (1997) นักชีววิทยา กล่าวว่า รูปทรงของสิ่งมีชีวิตนั้นมีการเปลี่ยนแปลงแต่คงตัวอยู่เสมอ ในช่วงชีวิตของสิ่งมีชีวิตหนึ่ง ๆ นั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างโมเลกุลในร่างกายทั้งหมด เป็นร้อย ๆ เป็นพัน ๆ รอบ แต่รูปทรงโครงสร้างภายนอกของสิ่งมีชีวิตนั้นก็ยังคงดูเหมือนกับ “คงตัว” อยู่ได้ตลอดชีวิต เช่น ผิวหนังของคนเรามีการเปลี่ยนแปลงเซลล์ใหม่ทุก ๆ เดือน แต่โครงสร้างหรือภาพรวมภายนอกของร่างกายยังคงเหมือนไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ในทางพุทธศาสนา กล่าวถึงโครงสร้างของร่างกายหรือสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ธาตุ 4 ดิน น้ำ ลม ไฟ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่รูปธรรมภายนอกนั้นจะดูเหมือนจะอยู่ในสถานะที่คงตัวและถูกมองว่าเป็น “อัตตา” แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงและเป็นไปอย่างรวดเร็ว คือ สิ่งที่เป็นนามธรรม ได้แก่ จิต เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อยู่ที่การสืบทอดหรือการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่องในสิ่งมีชีวิตนั้นการสืบทอดเป็นการดำรงรักษาสิ่งมีชีวิตให้อยู่รอด โดยที่เราไม่สามารถเห็น “ความสืบทอด” หรือ “กระบวนการสร้างข้อมูล” เราจะเห็นเพียงโครงสร้างภายนอกเท่านั้นสิ่งมีชีวิตต้องการข้อมูลใหม่ตลอดเวลา เพื่อการดำรงอยู่ การเติบโต หากไม่มีข้อมูลใหม่ยืนยันสิ่งที่มีอยู่ว่าถูกต้องอยู่แล้วตลอดเวลา สิ่งมีชีวิตนั้นกำลังดับสูญ เหมือนกับเป็นระบบปิดตั้งนั้นองค์ประกอบหลักของสิ่งต่าง ๆ จึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ เพื่อรักษาความสมดุลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่ตลอดเวลา นั้น เช่นเดียวกับ ความเป็นเครือข่ายที่จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลักที่สำคัญและสามารถมีการเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน

จากฐานคิดและความหมายของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีจุดร่วมที่สำคัญอย่างน้อย 5 ประการ ที่อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก หน่วยชีวิตและสมาชิกเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกัน ตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้น หน่วยชีวิต หรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคลกลุ่ม องค์กร มารวมกันเป็นเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่า เป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมารวมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาจากส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่ม เป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งจิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่ายนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิก จะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกที่ตนเองเป็น

ส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้ากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะจะนำไปสู่การให้การและการรวบรวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการ และวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากความร่วมมือแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้า ๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่า เป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่ การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในการกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์ได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้วความเป็นเครือข่ายก็อยู่ของในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้น ๆ

จอห์น เเวอร์เนอร์ (อังกใน ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, 2546, น.9) กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่าย โดยใช้ตัวอักษรย่อในภาษาอังกฤษ 4 ตัว คือ link หรือการเชื่อมต่อ เพื่ออธิบายองค์ประกอบดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ (learning) ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับความจำเป็นและความต้องการของตนเองและผู้อื่น
2. การลงทุน (investing) ได้แก่ การลงทุนด้านเวลา และพลังงานในการติดต่อและเชื่อมประสานกับบุคคลต่าง ๆ
3. การดูแล (nurturing) ได้แก่ การดูแลสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกของเครือข่ายอย่างใกล้ชิด ทั้งในเรื่องของการทำงานและสัมพันธ์ภาพส่วนตัว
4. การรักษา (keeping) ได้แก่ การรักษาทิศทางในการบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะการตรวจสอบความต้องการของสมาชิกและการเกิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อแสวงหาแนวทางที่ทรงพลังในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, น.36-43) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญ 7 ประการคือ

1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception) หมายถึง การที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน และมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น
2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) หมายถึง การมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกัน จะช่วยทำให้

ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไป

3. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/benefits) หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์และความต้องการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ดังนั้น จึงมีการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมกันมากเพียงพอมันจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความร่วมมือรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้น สมาชิกในเครือข่าย จึงควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมและในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่าย และควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ

5. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมกระบวนการทำงานของกันและกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่ง ไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อน ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การเสริมสร้างต่อกันนั้น เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายซึ่งมีผลดีมากกว่าการไม่รวมเป็นเครือข่าย

6. การพึ่งอิงร่วมกัน (interdependence) คือ การเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่ายเนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงานและมีความรู้ ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้น จึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามด้วย

นอกจากนี้ ผลสรุปจากการสัมมนาองค์ความรู้และการจัดการเครือข่ายตามโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (2546) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายไว้ 4 ประการ คือ

1. การมีกิจกรรมร่วมกันของสมาชิก กิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะช่วยให้สมาชิกทั้งในและนอกเครือข่ายมีโอกาสในการพบปะหารือและมีการเรียนรู้ร่วมกัน การมีกิจกรรมต่อกัน เช่น การร่วมแสดงความคิดเห็นการทำงานร่วมกันและการติดตามประเมินผลจะช่วยให้เครือข่ายนั้นมีความต่อเนื่องที่สำคัญ คือ เป็นการผลักดันให้ภารกิจ/กิจกรรมนั้นบุคคลความสำเร็จ

2. การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ ความหมายและโลกทัศน์ร่วมกัน ได้แก่ การที่เครือข่ายมีการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่าย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในทิศทางและความหมายร่วมของเครือข่ายที่ช่วยให้เกิดกระบวนการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมร่วมกันสร้างความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้เกิดการกำหนดมาตรฐานในการจัดการสิ่งแวดล้อมในประเทศ เป็นต้น โดยการสื่อสารที่สร้างความหมายร่วมกันนั้นจะนำไปสู่การขยายแนวคิดอุดมการณ์ของเครือข่ายให้กว้างขวางออกไป

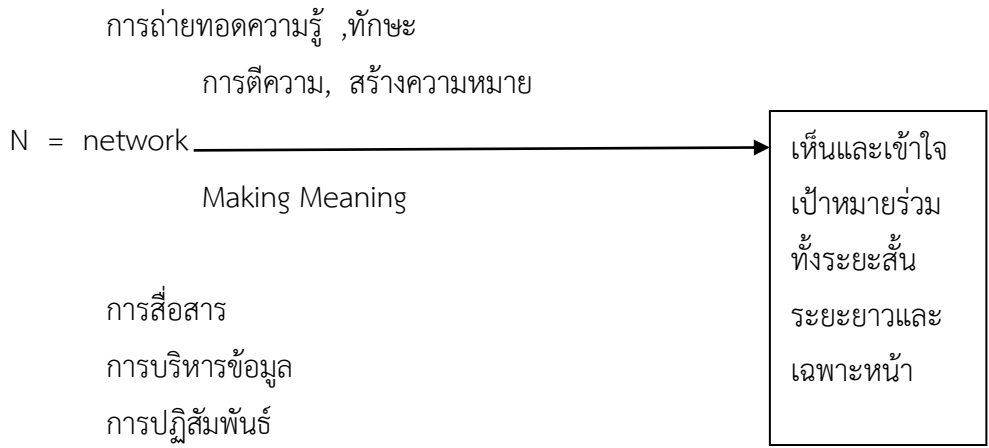
3. ความเท่าเทียมของฝ่ายต่างๆ ได้แก่ บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่ายจะต้องยึดหลักการทำงานบนความเท่าเทียมของทุกฝ่ายโดยการให้โอกาสในการเรียนรู้ การสร้างพื้นที่ทางสังคมให้เกิดความ

ภูมิใจในสิ่งที่ทำร่วมกัน และพยายามหลีกเลี่ยงการครอบงำ จากฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะมีผลให้เครือข่ายนั้นมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด

4. การให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทน ได้แก่ การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกัน โดยการให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนนั้น อาจมีได้หมายถึงการให้เงิน หรือ ทุนเท่านั้น แต่หมายถึง ความร่วมมือและความเอื้ออาทรต่อกัน และในบางครั้งอาจปรับเปลี่ยนการให้รางวัลและผลตอบแทนเป็นความรู้สึกพึงพอใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่มีการพบปะเสวนากัน ภายใต้ความสัมพันธ์ของความเป็นพี่น้องและการพึ่งพาอาศัย

ในขณะที่ ปารีชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ (2546, น.7) กล่าวถึง สมการที่เกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเสริมสร้างเครือข่าย คือ การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ การสื่อสาร การบริหารข้อมูลข่าวสาร และการปฏิสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่การตีความหมาย หรือการเสริมสร้างความหมายร่วม และสุดท้าย คือ การเห็นและเข้าใจในเป้าหมายร่วม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

จากแผนภาพดังกล่าว จะเห็นได้ว่า N = network เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการที่สมาชิกทุกฝ่ายเห็นและเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน ทั้งเป้าหมายในระยะสั้น ระยะยาว และเป้าหมายเฉพาะหน้า ในขณะที่เครือข่ายจะมีกลไกการจัดการระบบข้อมูลข่าวสาร เพื่อถ่ายทอดความรู้ หรือทักษะต่าง ๆ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน โดยที่แต่ละบุคคล หรือกลุ่มบุคคลจะมีการรับรู้ และตีความหมายของข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกันไป และภายในเครือข่ายนั้นจะต้องประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย ที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน มีชีวิตชีวาหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มีการสั่นไหวของข้อมูลข่าวสารที่สื่อถึงกัน มีพื้นที่รูปธรรมในการทำงาน มีชุมทาง (hub) มีโหนด (node) หรือ “ศูนย์ประสานงานย่อย” ที่หลากหลายและกระจายอยู่ในพื้นที่ ต่าง ๆ และที่สำคัญมีผู้จัดการเครือข่ายในการติดต่อประสานงานระหว่างกัน โดยมีการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งในระดับชุมทางและโหนดย่อยในพื้นที่ เพื่อให้เครือข่ายนั้นมีกิจกรรมและความเคลื่อนไหวตลอดเวลา ซึ่งในบางครั้งกิจกรรมย่อยในระดับโหนด/ศูนย์ประสานก็มีความหมายและสามารถสร้างเป็นพลังของเครือข่ายได้

องค์ประกอบของเครือข่ายต่างๆ ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างและหลากหลาย ซึ่งแต่ละองค์ประกอบก็มีความสำคัญต่อการกำหนดถึงองค์ประกอบหลักหรือโครงสร้างของเครือข่ายอย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว จะพบว่า สมาชิก จิตสำนึกร่วมการมีวัตถุประสงค์/เป้าหมาย การติดต่อสื่อสาร

ระหว่างกัน และการรักษากิจกรรม/ความต่อเนื่องบนความเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เครือข่ายดำรงอยู่ต่อไปได้ จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้การสร้างข้อมูลใหม่ ความรู้ใหม่ที่ต่อเนื่องของเครือข่าย

ความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่าย

ถ้าหากพิจารณาถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่ายแล้ว พบว่ามีหลักการที่เกี่ยวข้อง 3 ประการคือ

1. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม
2. การสร้างพื้นที่ทางสังคม
3. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม

1. สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อม ได้แก่ สถานการณ์ปัญหาที่ซ้ำซ้อน หลากหลาย และขยายตัว เกินความสามารถของกลุ่มหรือองค์กรใด องค์กรหนึ่ง ที่จะดำเนินการแก้ไข จำเป็นต้องมีการรวมพลังหรือมีกลไกการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น เกิดการรวมกลุ่ม เครือข่าย เกิดผู้นำ เกิดประสบการณ์และมีความต้องการที่จะเชื่อมโยงคน กลุ่ม และประสบการณ์นั้นให้เป็นขบวนการ เพื่อจัดการปัญหาและขยายผลการพัฒนาโดยนัยนี้จำเป็นต้องมีการเสริมสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดพลังในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเป็นทั้งการจัดการภายในกลุ่ม องค์กรที่มองเห็นความจำเป็นในการรวมพลัง และการเข้ามาเสริมสร้างของบุคคล องค์กรภายนอก เช่น ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้เกิดความตระหนักในสถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน (สิน สือสวน, 2545, น.1)

2. การสร้างพื้นที่ทางสังคม เครือข่าย เป็นเครื่องมือและยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการระดมทรัพยากร และความคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ต้องการขยายผลการพัฒนาการใช้พลังเครือข่ายในฐานะเครื่องมือดังกล่าว ถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางสังคม ที่นำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพราะเมื่อกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่มีความต้องการคล้ายกัน มีความคิดหรืออุดมคติเหมือนกัน มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับกลุ่มหรือบุคคลและองค์กรต่าง ๆ ในสังคม ทำให้กลุ่มตนเองมีความรู้สึกว่ามีพื้นที่ทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการตอบสนองทางด้านจิตใจ ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจให้แก่กันและกัน (ปสติ มอนซอน และคณะ, 2546, น.2) กระบวนการนั้นจะเป็นการสร้างและให้โอกาสในการพัฒนาศักยภาพของฝ่ายต่าง ๆ เพื่อที่จะขยายขอบเขตแนวคิดและกระบวนการนั้นให้กว้างขวางออกไปสู่การรับรู้ระหว่างกัน โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารและการทำกิจกรรม ซึ่งจะกลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของเครือข่ายให้ปรากฏภาพลักษณ์ที่ชัดเจนที่สร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมและก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านต่าง ๆ ตามมา ตัวอย่างเช่นในเครือข่ายทางธุรกิจ การประสานความร่วมมือเป็นภาคีเครือข่าย ก็เพื่อการลดต้นทุนในการผลิตลดภาวะการแข่งขัน และยกระดับมาตรฐานในการผลิตสินค้าและบริการให้สูงขึ้น ส่วนในเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนาการประสานความร่วมมือเป็นเครือข่าย ก็เพื่อให้เกิดการพึ่งพาอาศัย การเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และเพื่อการผลักดันในเชิงนโยบาย ในขณะที่เครือข่ายประเภทอื่น ๆ ก็ใช้ยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่าย เพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาศักยภาพของตนเองซึ่งทั้งหมดเป็นการสร้างความหมายและการต่อรองว่า ความสำคัญของตนเองนั้น ก่อให้เกิดพื้นที่ทางสังคมและใช้พื้นที่นั้นดำเนินกิจกรรมของตนเอง

อีกนัยหนึ่ง การสร้างพื้นที่ทางสังคม ยังหมายถึง การปรับตัวเข้าหาช่องว่างทางสังคมของฝ่ายต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และสัมพันธ์ภาพที่ยิ่งใหญ่ซึ่งมีความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่าย ตัวอย่างเช่น การใช้พื้นที่รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการของเครือข่ายย่อย เป็นสถานที่ศึกษาดูงานการใช้เวทีประชุมของเครือข่าย เป็นที่ระดมทรัพยากร/แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการใช้กิจกรรมของเครือข่ายเป็นการหนุนเสริมให้เกิดกระบวนการผลักดันในเชิงนโยบาย ฯลฯ กระบวนการดังกล่าว เป็นการเพิ่มพูนและเป็นการสร้างการยอมรับให้กับทุกฝ่าย

ดังนั้น การสร้างพื้นที่ทางสังคม จึงเป็นการเพิ่มช่องว่างและการสร้างตัวตนของเครือข่ายให้ปรากฏขึ้น ซึ่งเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างและการพัฒนาเครือข่าย

3. การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ความจำเป็นอีกประการหนึ่งในการเสริมสร้างเครือข่าย คือ การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม เพราะเมื่อทุกกลุ่ม องค์กรหรือเครือข่ายมีการประสานผลประโยชน์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาคือ เครือข่ายเกิดการเรียนรู้และมีกิจกรรมการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยให้เกิดระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และเกิดกระบวนการใหม่ ความรู้ใหม่ โดยการประสานผลประโยชน์นั้น อาจมีได้หมายถึง การให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนเท่านั้น แต่อาจหมายถึงการให้จังหวะและโอกาสของความเป็นไปได้ในทางเลือกของฝ่ายต่างๆ ที่มีต่อกัน

แบบฝึกหัดท้ายบท

- 1.1 ทำไมสรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งต่าง ๆ ในโลกและสากลจักรวาลนั้น เกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จงอธิบายและยกตัวอย่างประกอบ
- 1.2 ในทัศนะของนักวิทยาศาสตร์กระบวนการทัศน์ใหม่ กล่าวถึงระบบหรือสิ่งต่างๆ ว่าอย่างไร จงอธิบายและยกตัวอย่างประกอบ
- 1.3 คำว่า ช่างใยชีวิต (web of line) เครือข่าย (network) และเครือข่ายทางสังคม (social network) มีความเกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยและช่างใยแห่งความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ อย่างไร จงอธิบายและวิเคราะห์ความเชื่อมโยง
- 1.4 **“การเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวและการพึ่งพาอาศัยกันเท่านั้นที่จะทำให้การดำรงอยู่ของสรรพสิ่งดำเนินไปอย่างเหมาะสมก่อให้เกิดพลังและกระบวนการที่ต่อเนื่องรวมทั้งเป็นเครือข่ายที่สามารถสร้างและจัดการตนเองได้อย่างเป็นองค์รวม”** จากข้อความดังกล่าวข้างต้น นักศึกษามีความเข้าใจว่าอย่างไร จงอธิบายและให้เหตุผลประกอบ
- 1.5 ทฤษฎีกระบวนการระบบ กล่าวว่า ทุกอย่างสัมพันธ์กันและตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบที่มีความซับซ้อน ภายใต้เงื่อนไขของบริบทนั้น ๆ นักศึกษามีความเข้าใจว่าอย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ
- 1.6 **“เครือข่ายทางสังคม”** หมายถึงอะไร จงอธิบายและยกตัวอย่างประกอบ

- 1.7 “ความเป็นเครือข่ายประชาสังคมในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่” คืออะไร จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ
- 1.8 องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ตามความเข้าใจของนักศึกษา คิดว่าควรประกอบด้วยอะไรบ้าง จงยกตัวอย่างประกอบการอธิบาย
- 1.9 ความจำเป็นในการเสริมสร้างเครือข่าย พบว่ามีหลักการที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คืออะไรบ้าง จงอธิบายและยกตัวอย่างประกอบ
- 1.10 การที่องค์กรหรือเครือข่ายมีการประสานผลประโยชน์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยแล้ว นักศึกษาเห็นว่าสิ่งที่เกิดตามมาคืออะไร จงอธิบายและยกตัวอย่างประกอบ

เอกสารอ้างอิงท้ายบท

- ขนิษฐา กาญจนรังสีนนท์.(2542).การสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา.กรุงเทพมหานคร : เอกสารกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา,กรมการพัฒนาชุมชน.
- ไชยวัฒน์ เจริญสินโอฬาร.(2546).ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่.ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- นฤมล นิราธร.(2543).การสร้างเครือข่ายทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ.กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปฐพี มอนซอน และคณะ.(2546).กรอบแนวคิดในการประเมินศักยภาพเครือข่ายสังคม.กรุงเทพมหานคร : เอกสารประกอบการประชุมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยชีวิตสาธารณะท้องถิ่นน่าอยู่, สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน).(2547).เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ.กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเปี่ยมสุข (สรส.).